

FRÅN PRODUKTION TILL REKREATION

ett gestaltungsförslag för strandpromenaden i Ulvsunda industriområde

Carolin Sjöberg | Avdelningen för landskapsarkitektur | Examensarbete vid landskapsarkitektprogrammet | Uppsala 2016

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur, Uppsala

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitekturprogrammet

EX0504 Självständigt arbete i landskapsarkitektur, 30 hp

Nivå: Avancerad A2E

© 2016 Carolin Sjöberg, e-post: carolin.sjoberg@gmail.com

Titel på svenska: Från produktion till rekreation - ett gestaltungsförslag för strandpromenaden i Ulvsunda industriområde

Title in English: From production to recreation - a design proposal for the seafront of Ulvsunda industrial estate

Handledare: Gunilla Lindholm, institutionen för stad och land

Examinator: Sofia Sandqvist, Tengbom

Biträdande examinator: Ylva Dahlman, institutionen för stad och land

Omslagsbild: Carolin Sjöberg 2016

Övriga foton och illustrationer: Av författaren om inget annat anges. Samtliga bilder/foton/illustrationer/kartor i examensarbetet publiceras med tillstånd från upphovsman.

Originalformat: A3

Nyckelord: Gestaltning, industrimiljö, kulturarv, rekreation, stadsförnyelse, strandpromenad.

Online publication of this work: <http://stud.epsilon.slu.se>

FÖRORD

Fem år som landskapsarkitektstudent har fått mig att se på min omgivning med nya ögon. Jag reflekterar numera över platser jag passerar, hur de utvecklats över tiden och hur de skulle kunna se ut i framtiden. Jag ser potential i platser som jag tidigare aldrig lade märke till och ser med spänning fram emot att arbeta med att utforma dessa i mitt framtida yrkesliv. Ett exempel på en sådan typ av plats är alla de gamla industriområden som finns runt om i landet. Då våra behov har förändrats sedan den tid då många utav dessa områden anlades ser jag det som en stor, men spännande och viktig, utmaning att omvandla dem till uppskattade delar av staden. När man på min praktikplats Landskapslaget började prata om en omvandling av Ulvsunda industriområde och ny strandpromenad väcktes därför mitt intresse genast. Jag vill därmed tacka Landskapslaget, inte bara för en fantastisk praktiktid, utan också för inspirationen till detta arbete. Jag vill även tacka vänner och familj som tagit sig till att läsa, diskutera, stötta och komma med idéer under arbetets gång. Särskilt tack till min mamma för uppmuntrande ord och nitisk korrekturläsning!

SAMMANDRAG

Syftet med examensarbetet är att undersöka hur stranden i Ulvsunda industriområde kan omvandlas till en rekreativ strandpromenad där industriområdets specifika förutsättningar tillvaratas för att ge platsen en unik identitet och karaktär. Ämnet är aktuellt då en stor del av den exploatering som sker idag är på före detta industrimark. I exploateringsprocessen glöms ofta de industriella miljöernas kulturhistoriska värden bort och riskerar då att gå förlorade.

Ett utav de gamla industriområdena som ska genomgå en omvandling till bostadsområde är Ulvsunda industriområde i västra Stockholm. I samband med detta ska det idag otillgängliga strandområdet tillgängliggöras i form av en strandpromenad.

Arbetet inleddes med en litteraturstudie. Litteraturstudien delades in i två olika fokusområden; ”Att designa i post-industriella miljöer” samt ”Att designa för rekreation”. Syftet med litteraturstudien var att skapa en förståelse för dessa två fokusområden, för att sedan kunna kombinera och använda resultatet i gestaltungsarbetet. Detta följdes av en referensstudie där projekten Bällsta Östra och Zhongshan Shipyard Park studerades och analyserades med fokus på industriarv och rekreativitet. En studie av Ulvsunda industriområdes historia, nutid och framtid genomfördes. Genom inventering och analys av området skapades en bild av platsens förutsättningar. De analysmetoder som användes var Lynch-analys och SWOT-analys. Resultatet av de genomförda metoderna låg därefter till grund för ett program som sedan utgjorde basen för gestaltungsarbetet.

I gestaltungsförslaget består den nya strandpromenaden av flera olika delområden som skiljer sig från varandra i innehåll och karaktär. Detta ökar orienterbarheten och skapar en intressant upplevelse längs med strandpromenaden. Många befintliga strukturer bevaras, men får tillägg som både förstärker upplevelsen av områdets industrihistoria och samtidigt bidrar med rekreativa värden.

Arbetet kan ses som ett exempel på hur man som landskapsarkitekt kan arbeta med stranden i ett före detta industriområde för att skapa en rekreativ miljö som möter dagens behov och samtidigt ta tillvara på områdets kulturhistoriska värden.

Omvandlingen av gamla industriområden är en process som har pågått under flera år. Med tanke på det ökade på behovet av att uppföra nya bostäder kommer denna process troligtvis att fortgå under många årtionden framöver. Därför är det relevant för landskapsarkitekter att arbeta med bevarandet av vårt industriarv och vara medvetna om hur man kan införliva det i våra nutida och framtida städer. På så sätt kan vi säkerställa att varje nybyggt område på industrimark blir unikt, karaktärsstarkt, hållbart och rekreativt.

SUMMARY

Sweden is facing a challenge with an increasing number of people moving to the bigger cities. In Stockholm the goal is to construct 140 000 new flats before year 2030. A big part of this development is taking place in old industrial areas. One of the industrial areas that will be undergoing a transformation is Ulvsunda industrial estate, West Stockholm. Currently an area of mostly closed-off waterfront, it will be transformed into a recreational shoreline park and promenade.

Industrial areas are generally perceived as inhospitable and inaccessible to people. In most cases the industrial activities have had negative effects on an area's recreational values and environment. In the development process the industrial environments cultural history is often forgotten which means a risk of losing an important part of our history. Coincidentally the increasing density of buildings in the city leads to a higher demand on recreational areas.

This thesis examines the possibility of creating a recreational environment along the seafront of Ulvsunda industrial estate and at the same time preserve the areas historical identity.

Background

The shores of Stockholm were a big resource during the industrialisation and they still are to this day. Today the shores of Stockholm have gone from being inaccessible and polluted to becoming the most popular parts of town giving it unique qualities and character. It's also along these shores property development is the most intense today.

Developing properties in old industrial areas is preferable over building in parks and nature. By building urban districts in these areas they become a part of the city and previously inaccessible land and shores becomes available to the population. Working in an industrial area is also a challenge. High costs of decontamination are often financed by using as much of the land as possible for properties. This creates conflicts of interest between recreational, cultural and financial aspects.

When post industrial sites are transformed into modern multifunctional parts of the city the industrial heritage of the area is often forgotten. Despite the challenges that come with working in these places they also tell an important part of our history. A big challenge is to preserve and inform about this historically important era and at the same time create well functioning modern districts with high aesthetical, social and recreational values.

Purpose

The purpose of this thesis is to examine how the shoreline of Ulvsunda industrial estate can be transformed into a promenade and park with high recreational values. The thesis also aim to analyse

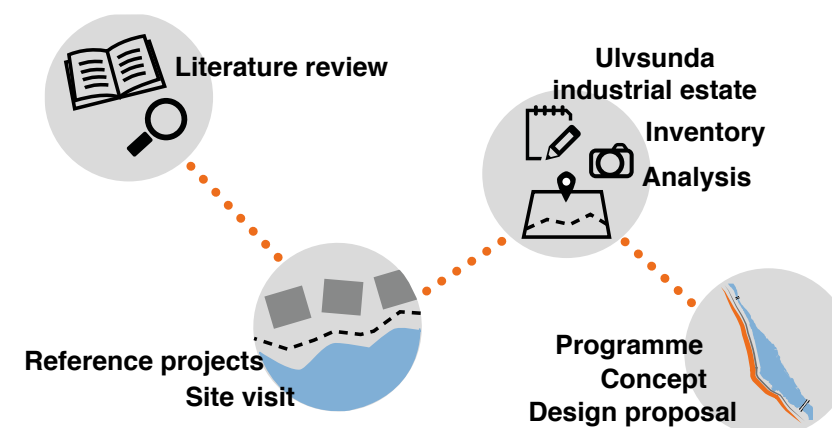
how the specific conditions of an industrial environment can serve as inspiration in the design process and consequently result in a design proposal that reflect the history of the site.

Research question

How can the shore of Ulvsunda industrial estate be transformed into a recreational promenade and park, using the area's industrial history as inspiration, to create unique identity and character?

Method

The work process started with a literature review to gather background knowledge. Thereafter two reference projects were studied and analysed through literature and observations at site. A background study about Ulvsunda's history, present and future was conducted. This was followed by an inventory and analysis of the area. The methods of analysis used were Lynch-analysis and SWOT-analysis. By combining the result of all used methods a programme for the new design was created. This then served as a basis to create a design proposal aiming to fulfil the purpose of this thesis by creating a recreational environment and at the same time preserving the area's cultural history.

Literature review

The literature review was divided into two parts "To design in post-industrial areas" and "To design for recreation".

To design in post industrial areas

In this part the post-industrial environments' specific conditions, what these mean to the design process and the future development were examined. The study showed the importance of preserving all parts of our history to show the complete timeline explaining today's society.

The literature also highlighted the importance of informing the public about the history of a place to create interest and understanding for the preservation. By doing so a link between a place and its visitors

can be formed.

To design for recreation

In the study different qualities that can increase an area's recreational values were identified. These are coherence, complexity, legibility and mystery. The qualities can be created using a number of design tools. How a recreational environment connects with its surroundings is crucial to ensure that people actually spend time in the area and therefore experience its recreational values.

Reference projects

The studied reference projects are Zhongshan Shipyard Park, China, and Bällsta East, located across the bay from Ulvsunda. The aim of the study was to examine the projects' recreational qualities and industrial heritage. Both projects were studied through literature. Bällsta East was also visited and analysed on site 2016-02-01.

The study showed that there are very few signs of the area's history present at the promenade of Bällsta East. The traces of the area's history mostly consisted of preserved buildings further in from the shore. Along the seafront all the buildings and structures are newly constructed meaning the historical dimension is lacking. At Zhongshan Shipyard Park the connection to the area's history is apparent which creates a connection between the past and the present.

Ulvsunda - history, present and future

In the early 20th century the process of turning the agricultural landscape of Ulvsunda into an industrial area started. The City bought the land to make room for the industries that could no longer fit in the centre of town. The plans for the new industrial estate were grand but the process took longer than planned and the result was much smaller than originally intended. The construction of nearby Bromma airport was finished in 1935 and had a big impact on the development of Ulvsunda. It used a lot of the land initially intended for industries and the closeness to the runways meant restrictions on the height of the buildings. In 1937 the beer and soda producer Pripps opened a brewery in Ulvsunda. It became the biggest employer in the area with about 900 employees.

Today Ulvsunda is a service and shopping area mostly containing supermarkets, building suppliers and small businesses. The grocery store City Gross can now be found in Pripps old brewery.

Ulvsunda industrial estate is in the early stages of a conversion to become a multifunctional area containing both flats and workplaces. There are no public places or parks in the area today and the infrastructure and connections with the surroundings need improvement. In the future the area will boast 2800-3500 flats.

Inventory

Large parts of the area, especially along the shore, are closed off to the public which meant difficulties with performing an inventory. The places that could not be visited were therefore examined by satellite photos. The inventory showed that the shore is difficult to reach and walk along. Parts of the shore are overgrown, other parts are completely lacking vegetation.

Analysis

The shoreline of Ulvsunda was analysed through Lynch-analysis and a SWOT-analysis.

Lynch-analysis

The analysis showed the paths, barriers, landmark and districts of Ulvsunda. No nodes could be identified, probably due to the lack of coherent structure in the area. The other four components are showed in the illustration below. The analysis showed the long and many barriers and the lack of paths along the shore. Only one landmark could be identified by the water - the old Pripps brewery. The area contains several different districts identified by elements such as vegetation, surrounding buildings and the way land meets water.

SWOT-analysis

S STRENGTHS	W WEAKNESSES	O OPPORTUNITIES	T THREATS
Close to water	Inacceable	Highlight history	Hgh usage
Cultural history	Large scale	Make inaccessible shore accessible	Pollution
Strategic location	Hard to orientate	Create green space	Risk of flooding
Large target group	Lacking vegetation	Connect with surroundings	Sound pollution
Variation in characters	Unsafe	Use existing structures	"Privatisation" of the shore

One of the biggest strengths of the area is the closeness to water. The fact that the shore is inaccessible today is a weakness, but making it accessible is an opportunity. Another strength is the cultural history of the area. There is a big opportunity to highlight this strength in the new design. There are different distinct parts of the shore today, which is a strength with an opportunity to use in the design.

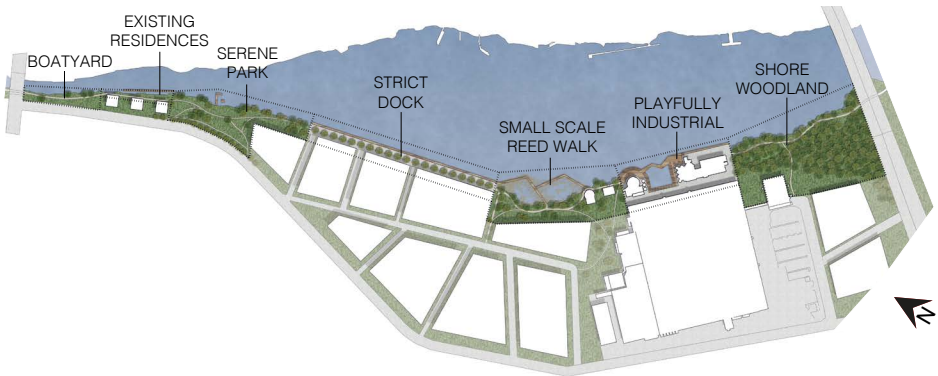
Programme

The new boardwalk should :

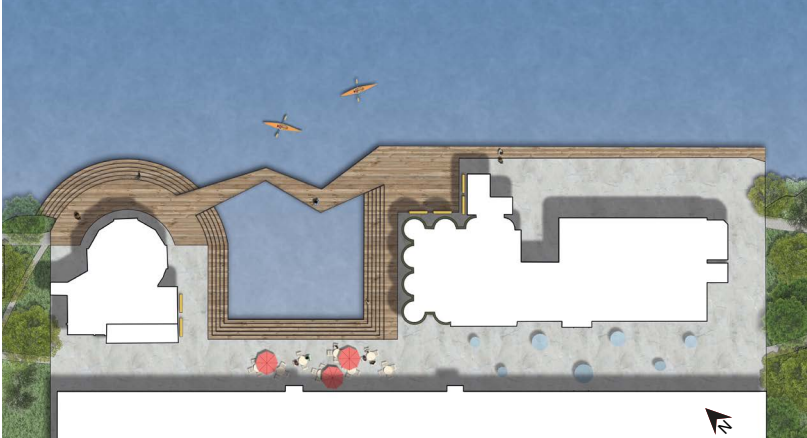
- be well connected with it's surroundings
- be rich in variation and content
- increase the connection with the water
- offer opportunity for recreation and recreational acitivities
- be inspired by, highlight and preserve the industrial history of the area
- contain interesting contrasts between natural and constructed, old and new.

Design proposal

The new park contains parts of different character and content creating an interesting experience along the shore.

Playfully industrial

The part called "Playfully industrial" is shown in larger scale and more detail. It's located between the old Pripps brewery and the lake. The old buildings are preserved but given new purpose. The facade of the main building is opened up with new windows in the same style as the old ones creating a connection between the inside and outside of the building. There is also a café with an outside seating area on the concrete dock. In the space between two of the buildings is an outdoors museum showcasing the history of the area in plexiglas cylinders inspired by the brewery's silos.

Innehåll

INTRODUKTION	9
Bakgrund och problematisering	9
Ulvsunda industriområde - från produktion till rekreation	9
Syfte och frågeställning	9
Frågeställning	9
Avgränsningar	10
Begreppsprecisering	10
Metod och arbetsgång	10
Litteraturstudie	10
Referensstudie och studiebesök	10
Inventering	11
Analys	11
Lynch-analys	11
SWOT-analys	11
Program	11
Koncept	11
Gestaltning	11
BAKGRUNDSTEORI	12
Att designa i post-industriella miljöer	12
Industrimiljöer som kulturminnen	12
Kongjian Yus designprinciper	12
Bevara - förändra - lägga till	12
Att designa för rekreation	12
Naturens rekreativa egenskaper	12
Struktur	13
Komplexitet	13

Läsbarhet	13
Mystik	13
Designverktyg för rekreativa platser	13
Att uppmuntra till utevistelse & motion	13
Reflektion av litteraturstudien	14
Att ta med i det fortsatta arbetet	14
REFERENSSTUDIE	15
Strandpromenad Bällsta östra	16
Industriarv	15
Rekreativa värden	15
Zhongshan Shipyard Park	16
Industriarv	16
Rekreativa värden	16
Reflektion av referensstudien	17
Att ta med i det fortsatta arbetet	17
ULVSUNDA INDUSTRIOMRÅDE	18
Historia, nutid och framtid	18
Ulvsundas historia - från jordbrukslandskap till industriområde	18
Ulvsunda idag – stora varuhus och små företag	19
Ulvsundas framtid – blandstad vid vattnet	19
Ulvsundas industriarkitektur	19
Inventering	19
Områdesöversikt, sammanhang och kopplingar	19
Stranden idag	20
Otillgängliga områden	21
Analys	22
Lynch-analys	22
SWOT-analys	23

Reflektion av analysresultaten	23
Att ta med i det fortsatta arbetet.....	23
GESTALTNINGSARBETE...	24
Program	24
Koncept.....	25
Förslag	25
Stråk och kopplingar	25
Kvarterstruktur	25
Övergripande gestaltning	26
Delområdena.....	27
Lekfullt och industriellt.....	28
Idé och innehåll.	29
DISKUSSION	30
Metoddiskussion	30
Resultatdiskussion	30
REFERENSER	32
Figurförteckning	32

INTRODUKTION

Sverige står inför en stor utmaning då allt fler väljer att flytta till de större städerna. I Stockholm planeras byggnationen av 140 000 nya lägenheter innan år 2030. En stor andel av denna exploatering sker på före detta industrimark (Stockholms stad 2014, 1). Ett utav de gamla industriområdena som ska genomgå en omvandling till bostadsområde är Ulvsunda industriområde i västra Stockholm. I samband med detta ska det idag otillgängliga strandområdet tillgängliggöras i form av en strandpromenad (Exploateringskontoret, Stadsbyggnadskontoret 2008).

Industrimiljöer är platser som generellt upplevs som ogästvänliga och otillgängliga för människor. Industrierna har många gånger haft negativ påverkan på en plats upplevelsevärden och miljö. I exploateringsprocessen glöms därför ofta de industriella miljöernas kulturhistoriska värden bort och riskerar då att gå förlorade. Samtidigt innebär den allt tätare bebyggelsen ett ökat tryck på befintliga grönområden och behovet av rekreativa miljöer ökar (Eriksson 2003, s. 12).

I detta arbete undersöks möjligheten att skapa en rekreativ miljö längs med stranden i Ulvsunda industriområde, samtidigt som platsens kulturhistoriska identitet bevaras.

Figur 1. Karta över Stockholm med Ulvsunda industriområde markerat.
Källa till underlagskarta: Stockholms Stad 2016. Bearbetad av författaren 2016.

Bakgrund och problematisering

Industrierna är en viktig del av Stockholms historia, de ekonomiska framgångar som följde är en av de främsta anledningarna till att Stockholm utvecklades till den storstad den är idag (Hallerdt 2003, s.

37). Under industrialismen fungerade Stockholms stränder i huvudsak som en resurs för industri- och handelsverksamhet. Stränderna var otillgängliga för allmänheten och kantades av stora fabriker med höga rykande skorstenar som släppte ut förorenande och illaluktande rök. Även idag ses stränderna som en stor tillgång för staden, men i helt andra sammanhang. Längs med dessa stränder finns idag ett myllrande folkliv och under sommarhalvåret samlas människor för att umgås, promenera, sola och bada. De många och långa stränderna har blivit en viktig del av Stockholms identitet och ger staden unika kvaliteter. Det är också längs vattnet det byggs mest bostäder i staden just nu (Eriksson 2003, s. 9).

Gamla industrimiljöer vid vattnet utgör en resurs i samband med det höga exploateringsstryck som råder i Stockholm och andra storstäder idag (Eriksson 2003, ss. 11-13). Genom att bygga nya stadsdelar vid gamla industriområdens stränder görs dessa till en del av staden och strandzonen blir därmed tillgänglig för fler (Hallert 2003, s. 37).

Att bygga bostäder i före detta industriområden är att föredra framför att exploatera grönytor, men att jobba med dessa miljöer innebär också utmaningar. Industriernas verksamhet har i många fall lett till förorenad mark, vilket innebär stora kostnader för saneringsarbete (Willim 2008). För att exploatering på dessa marker ska löna sig krävs ofta att så mycket av ytan som möjligt utnyttjas till bostäder. Detta innebär att intressekonflikter uppstår mellan exempelvis natur- och kulturvärden och olika ekonomiska aspekter. En annan problematik som uppstår i och med de höga saneringskostnaderna är att, de ofta mycket höga, slutpriserna på de nya bostäderna leder till ökad segregation (Eriksson 2003, ss. 11-13).

Industriområden är vanligtvis storskaliga och den mänskliga skalan saknas ofta, vilket innebär att dessa miljöer kan upplevas som otrygga och ogästvänliga. Föroreningar i kombination med övervägande hårdgjorda ytor resulterar i att det ofta råder brist på växtlighet. Att återinföra vegetation i dessa områden är en utmaning. Finns viss industriverksamhet kvar i området kan problematik med höga bullernivåer uppstå (SKL 2015). I industriområden råder det dessutom brist på offentlig service och de har vanligen dåliga kopplingar och förbindelser, både inom området och till den omgivande staden. Orienterbarhet och tydliga kopplingar är avgörande för ett att skapa ett välfungerande, levande och tryggt område (Boverket 2016).

När före detta industriområden omvandlas till moderna multifunktionella stadsdelar glöms industrimiljöernas kulturhistoriska värde ofta bort. Platser och strukturer som berättar en viktig del av vår historia riskerar då att gå förlorade. Trots all den problematik industriområden medför är de också en viktig del av vår historia (Kulturarv Stockholm 2007).

En av de största utmaningarna ligger i att föra vidare och belysa denna historiskt viktiga epok, och samtidigt skapa välfungerade moderna stadsdelar med höga estetiska, sociala och rekreativa

värden. Genom att se de industriella strukturerna som en resurs kan unika identitetsstarka områden skapas.

Ulvsunda industriområde - från produktion till rekreation

Ulvundas industriområde utvecklades i flera steg och under en lång tid till det område det är idag. Detta innebär att området bär spår från industrialiseringens alla årtionden. Idag används området främst för handel, verkstäder och annan service (Schnell 2009).

Den idag otillgängliga stranden är en mycket viktig del i områdets omvandling. Platser för återhämtning och rekreation är avgörande för att det höga exploateringsstrycket ska leda till hållbara städer för framtiden. Stranden i Ulvsunda industriområde har stor potential att bli en viktig grön länk till resten av staden, och fungera som en oas i det nya området. Samtidigt ökar sjöutsikt och ett vattennära läge värdet markant på bostäder. Detta innebär en risk för överexploatering av de strandnära tomterna, vilket kan leda till att potentiella rekreatiomsområden och värdefulla kulturarv går förlorade.

Området är idag avgränsat från sin omgivning, både av naturliga barriärer så som vatten och nivåskillnader i terrängen, men också av bilvägar och andra transportleder. Områdets vägnät är anpassat för motordriven trafik och mycket otillgängligt för cykel- och gångtrafikanter. Närheten till Bällstaviken samt befintlig infrastruktur som trafikleder, kollektivtrafik, Bromma flygplats och väletablerade stadsdelscentrum innebär dock att området har stor potential att omvandlas till en tillgänglig, välfungerade och attraktiv stadsdel.

Syfte och frågeställning

Syftet med examensarbetet är att visa hur stranden i Ulvsunda industriområde kan omvandlas till en strandpromenad med höga rekreativa värden. Arbetet syftar även till att fungera som ett exempel på hur den industriella miljöns specifika förutsättningar kan användas som inspiration i gestaltungsarbetet och därmed resultera i en gestaltning som berättar något om platsens historia.

Frågeställning

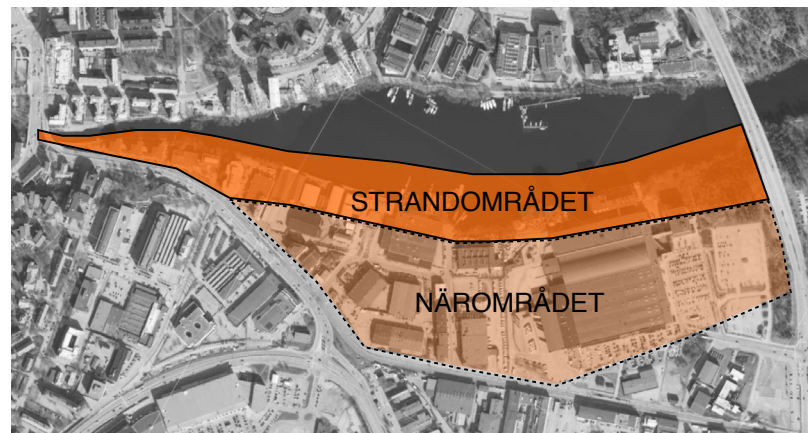
- Hur kan stranden Ulvsunda industriområde omvandlas till en rekreativ strandpromenad där industriområdets specifika förutsättningar tillvaratas för att ge platsen en unik identitet och karaktär?

Avgränsningar

Arbetet är tematiskt avgränsat till problematiken att arbeta med stranden i ett före detta industriområde, och hur den kan omvandlas till en strandpromenad med höga kulturhistoriska och rekreativa värden.

Arbetet är geografiskt avgränsat till stranden i Ulvsunda industriområde, men även den närmsta omgivningen studeras och utvecklas översiktligt för att skapa en förståelse för sammanhanget. För att ge strandpromenaden sammanhang och avgränsningar redovisas en schematisk och mycket översiktlig kvarters- och gatustruktur med syfte att visa relationen mellan promenaden och bebyggelsen.

Figur 2. Arbetets geografiska avgränsning. Källa till underlagskarta: Stockholms Stad 2016. Bearbetad av författaren 2016.

Detaljeringsnivån för gestaltungsförslaget är avgränsad till ett övergripande förslag för strandpromenadens dragning och olika karaktärer samt ett mer detaljerat gestaltungsförslag för en delsträcka utav strandpromenaden. Det detaljerade förslaget kan ses som ett exempel på hur gestaltungsprinciperna appliceras. Förslaget är avgränsat till att ge en bild av upplevelsen på platsen, och redovisar inte detaljer så som höjdsättning, växtlistor med mera.

Begreppsprecisering

Industriarv - Arvet efter den industriella epoken. Kan vara exempelvis bebyggelsemiljöer, fabriker eller andra byggnader, hamnar, båtvarv m.m. Berättar något om den industriella epokens och platsens historia samt utveckling (Länsstyrelsen Södermanlands län u.å.). Begreppet är underkategori, i detta arbete även synonym, till kulturarv (se definition nedan).

Kulturarv - Idéer, värderingar, föremål, byggnader m.m som är en del av en kulturs historia (Nationalencyklopedin 2016, 1).

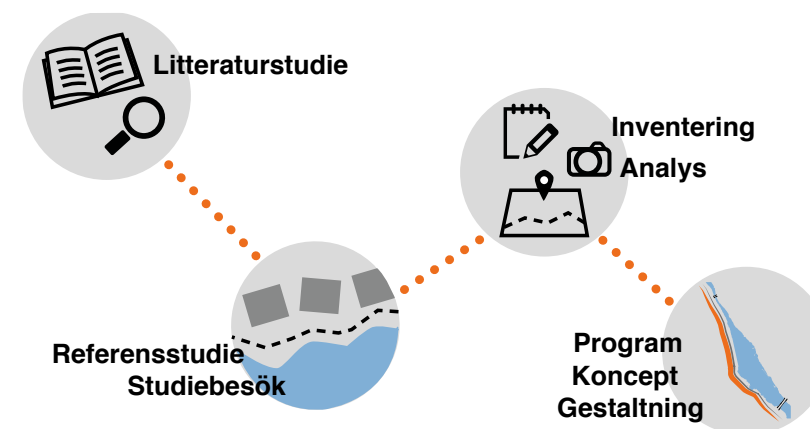
Rekreation - ”Återhämtande av krafter genom vistelse i avkopplande miljö” (Nationalencyklopedin 2016, 2).

Rekreativa aktiviteter - ”Avkopplande aktivitet som främjar återhämtande av krafter” (Nationalencyklopedin 2016, 1).

Rekreativ miljö - Miljö vars innehåll och uppbyggnad främjar rekreativ processen och/eller uppmuntrar till rekreativa aktiviteter. För landskapsarkitekter innebär att skapa rekreativa miljöer att gestalta platser i människors vardagsmiljöer som bidrar till välbefinnande (författarens egna tolkning).

Metod och arbetsgång

Arbetet inleddes med en litteraturstudie för att samla kunskap och bakgrundsteori för det fortsatta arbetet. Efter litteraturstudien studerades ett referensprojekt där ett studiebesök genomfördes. Därefter undersöktes Ulvsunda industriområdes historia, nutid och framtid. Detta följdes av en inventering och analys av området. Inventering och analys, i kombination med resultatet av litteraturstudien och referensstudien resulterade i ett gestaltungsprogram för strandpromenaden. Programmet utgjorde grunden för ett gestaltungsförslag där fokus var att skapa en rekreativ miljö och samtidigt bevara industriområdets kulturhistoriska värden. Nedan följer en utförlig beskrivning av de metoder som användes i arbetet.

Figur 3. De använda metoderna i arbetet.

Litteraturstudie

Arbetet inleddes med en bakgrundsstudie där litteratur, artiklar och dokument studerades. Litteraturstudien skedde genom sökningar i olika databaser. De databaser som användes var Libris, Primo, Epsilon och Google. I Libris och Primo identifierades litteratur, både artiklar, böcker och onlinematerial att studera vidare. I Epsilon undersöktes tidigare publicerade arbeten inom det aktuella ämnet. Referenslistorna i dessa arbeten studerades för att finna ytterligare litteraturkällor.

Litteraturmaterialet kompletterades med onlinematerial som hittades genom sökningar i Google.

Bakgrundsstudien delades in i två olika fokusområden; ”Att designa i post-industriella miljöer” samt ”Att designa för rekreation”. Syftet med litteraturstudien var att skapa en förståelse för dessa två fokusområden, för att sedan kombinera och använda resultatet i gestaltungsarbetet.

Under rubriken ”att designa i post-industriella miljöer” studerades industrimiljöers värde som kulturarv, vad det innebär att arbeta i dessa miljöer för designprocessen och för platsens framtida utveckling. Här studerades även den kinesiske landskapsarkitekten Kongjian Yus metoder och teorier för att designa i post-industriella miljöer.

I avsnittet ”Att designa för rekreation”, undersöktes begreppet rekreation och vad som krävs för att skapa en plats som främjar rekreation och rekreativa aktiviteter. Här studerades även aspekter som är avgörande för att människor ska ta del av och vistas i naturen och därmed uppleva dess rekreativa värden.

En litteraturstudie genomfördes även för att kartlägga Ulvsunda industriområdes historia, nutid och framtid. Detta för att få en bild av platsens förutsättningar inför gestaltungsarbetet. Då gestaltningen delvis syftar till att framhäva och inspireras av platsens historia som industriområde var den historiska aspekten av stor vikt. I den historiska delen av detta avsnitt var boken Stockholms företagsområdens historia: Ulvsunda Mariehäll (2009) av Jan-Bertil Schnell till stor hjälp. Det visade sig finnas mycket begränsad information om det aktuella områdets bakgrund varav denna bok fungerade som enda källa vid studien om Ulvsunda industriområdes historia.

Referensstudie och studiebesök

Två olika referensprojekt studerades; Strandpromenad Bällsta östra och Zhongshan Shipyard Park. Strandpromenad Bällsta östra ligger på andra sidan Bällstaviken från Ulvsunda industriområde. Detta referensprojekt bedömdes ha liknande förutsättningar och mycket gemensamt med Ulvsunda industriområde. Zhongshan Shipyard Park valdes då det är ett exempel på hur Kongjian Yus designprinciper kan appliceras vid gestaltning i en före detta industrimiljö. I referensstudien studerades fotografier och litteratur om projekten och deras historia. Strandpromenad Bällsta östra undersöktes och analyserades även genom ett studiebesök.

Syftet med referensstudien och studiebesöket var att skapa en referensram för det fortsatta arbetet. Genom att studera platsernas rekreativa värden, hur industriarvet tillvaratagits och vad detta fått för konsekvenser på slutresultatet kunde mer välmotiverade beslut fattas vid gestaltungsarbetet av Ulvsunda industriområde.

Inventering

En inventering av stranden och området som helhet genomfördes där platsens fysiska förutsättningar undersöktes. Detta för att få en bild av utgångspunkten för det fortsatta arbetet. Befintliga strukturer så som infrastruktur, byggnader och vegetation inventerades. Inventeringen genomfördes genom platsbesök där observationer antecknades och fotograferades. Resultatet av inventeringen har redovisats med hjälp av text, fotografier och kartor.

Analys

De analysmetoder som användes var Lynch-analys och SWOT-analys. Syftet med analysmetoderna var att analysera platsens förutsättningar och identifiera utmärkande drag, både positiva och negativa.

Lynch-analys

Lynch baserar sin analysmetod på att det finns en allmän bild av varje stad eller plats som delas av majoriteten av de som bor eller vistas där. Alla har sin egna unika och individuella ”mentala karta” av staden, men de faktorer som återfinns återkommande är de som bildar den allmänna bilden av staden. Analysmetoden är endast baserad på det fysiska och synliga innehållet i en stad. Metoden identifierar och delar in stadens fysiska element i fem olika kategorier; stråk, kanter, områden, noder och landmärken (Lynch 1960, s. 46).

Stråk visar hur människor rör sig genom en stad. Det är när vi rör oss i och genom en plats som vi upplever den. De övriga elementen finns därför ofta i anslutning och relation till stråken. *Kanter* är de linjära element som inte anses vara ett stråk. En kant kan vara en strandlinje eller ett järnvägsspår och utgöra en barriär så som exempelvis murar, väggar eller staket. De kan också vara mer diffusa, så som gränsen mellan två stadsdelar. *Områden* är delar av staden som har egna utmärkande drag och som ger besökaren en känsla av att befinna sig antingen innanför eller utanför områdets gränser. Genom att dela in staden i olika områden blir denna mer strukturerad och överblickbar. *Noder* är mer intensiva punkter under människors rörelse genom staden. Det kan vara korsningar där flera stråk möts, ett torg eller en plats där många stannar upp. *Landmärken* är utmärkande fysiska objekt. De kan vara en byggnad, ett konstverk, ett berg eller ett speciellt träd. Landmärken kan ofta ses på håll och fungerar därför som referenspunkter vid rörelse genom staden. Landmärken ger en plats identitet och hjälper besökaren att orientera sig i staden (Lynch 1960, ss. 47-48). Syftet med att använda denna metod var att kartlägga platsens fysiska element för att sedan vidareutveckla dessa i gestaltningsarbetet.

SWOT-analys

SWOT är en analysmetod som syftar till att identifiera både interna och externa faktorer som kan ha påverkan på ett projekt. SWOT är en

förkortning och står för styrkor (Strengths), svagheter (Weaknesses), möjligheter (Opportunities) och hot (Threats). Styrkor och svagheter är interna faktorer och därmed möjliga att påverka. Möjligheter och hot är externa faktorer. Styrkorna kan användas för att minimera hoten och ta tillvara på möjligheterna. Analysmetoden ger en djupare förståelse för situationen genom att uppmärksamma dessa faktorer i ett tidigt skede i processen. Resultatet används därefter för att fatta mer medvetna och strategiska beslut. Analysmetoden har ett brett användningsområde och används exempelvis vid utveckling av företag, utbildning och stadsutvecklingsprojekt (Community Tool Box 2015).

Program

Som grund för gestaltningsarbetet utvecklades ett program. Programmet utformades med stöd i litteraturstudien, de observationer som gjordes i samband med referensstudien samt inventeringen och analysen. I programmet sammanställdes punkter som beskrev vad den nya strandpromenaden skulle innehålla och vilka funktioner den skulle fylla. Programpunkterna syftade till att belysa hur områdets styrkor kunde framhävas och nya kvaliteter tilläggas för att uppnå målet med arbetet.

Koncept

För att bygga upp grunden för gestaltningsarbetet och skapa en sammanhållen gestaltning utvecklades ett koncept för gestaltningen av den nya strandpromenaden. Konceptet fungerade som grund för de olika val som sedan gjordes i gestaltningsskedet gällande bland annat övergripande struktur och upplevelsevärden längs med vägen, utveckling av befintliga strukturer och rörelsemönster.

Gestaltning

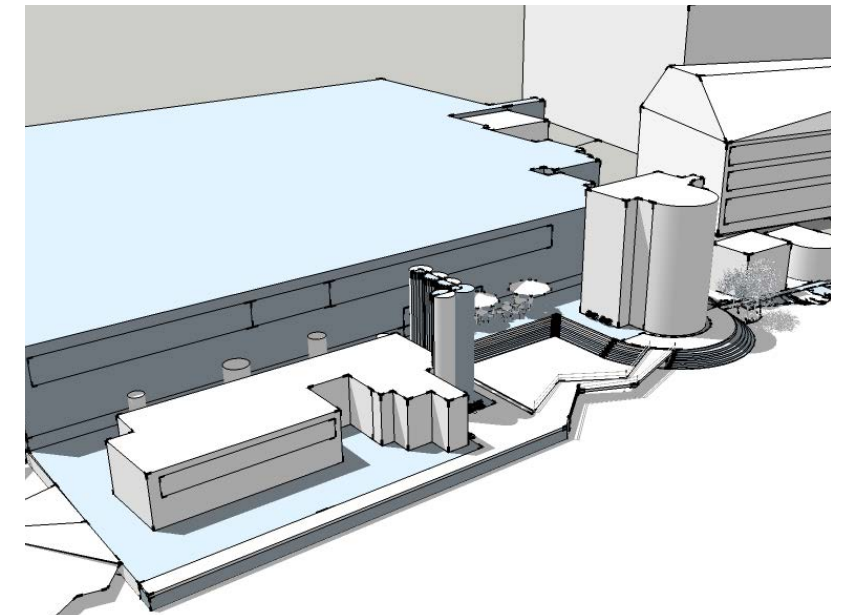
Vid gestaltningsarbetet fungerade konceptet som inspiration och vägledning vid utformningen av strandpromenadens uppbyggnad, upplevelsevärden och struktur. För att skapa en gestaltning som följde programpunkterna användes resultatet av litteraturstudien, referensstudien, inventering och analys som grund. I litteraturstudien belystes flera olika metoder och verktyg som kan användas för att skapa rekreativa platser och även framhäva en plats industriarv. Utformningen anpassades efter platsens unika förutsättningar som tydliggjordes i och med studien av områdets historia samt inventering, analys.

Gestaltningsprocessen innefattade främst skissande, både i planer och sektioner för hand samt i digital 3D-modell. Olika lösningar testades i modellen för att ge en bättre bild av hur de skulle uppfattas på plats. Detaljeringsnivån i skisserna ökade under processens gång

för att slutligen leda fram till det resultat som presenteras i detta arbete. Under gestaltningsprocessens gång fungerade konceptet som vägledning i de olika beslut som fattades.

En delsträcka utav strandpromenaden presenterades i en större skala och detaljeringsnivå. Denna del valdes ut då den bedömdes ha starkast anknytning till områdets industrihistoria. På denna plats tydliggörs och konkretiseras därför hur de olika metoderna och gestaltningsprinciperna applicerats.

Gestaltningsförslaget presenterades i form av planer, sektioner, och perspektiv skapade med hjälp av den digitala 3D-modellen.

Figur 4. En del av skissprocessen skedde med hjälp av en 3D-modell konstruerad i programmet Sketchup.

BAKGRUNDSTEORI

Under denna rubrik presenteras resultatet av litteraturstudien. Fokus vid studien är att undersöka industrimiljöers unika förutsättningar och hur dessa kan användas som resurs och inspiration för att skapa en rekreativ strandpromenad. Litteraturstuden delas därför in i två delar:

- Att designa i post-industriella miljöer
- Att designa för rekreation

Att designa i post-industriella miljöer

I detta avsnitt undersöks de post-industriella miljöernas specifika förutsättningar och vad dessa innebär för designprocessen och områdets framtida utveckling.

Industrimiljöer som kulturminnen

Industrier avsätter fysiska spår i våra landskap. Dessa spår har de senaste åren allt mer börjat värdesättas som en viktig del av vår historia och vårt kulturarv. Att bevara gamla industrimiljöer är ett sätt att berätta något om en plats historia och identitet. Under 1970-talet lades ett stort antal industrier ner i Sverige med tomma övergivna industrianläggningar som följd. Att bevara eller finna nya användningsområden för dessa anläggningar är en utmaning då bevarande av kulturminnen i planeringssammanhang kräver kunskap om varje plats unika historia och förutsättningar (Morger 2013, ss. 384-387). Genom att se platsens förflutna som en tillgång kan lyckade platser för nutid och framtid skapas. De strukturer som tidigare fyllt en praktisk funktion, exempelvis skorstenar och maskiner, kan få nya syften som estetiskt förhöjande element och symboler för vårt industriella förflutna (Willim 2008).

År 1975 utvidgades kulturminnesvårdens ansvarsområden och kom då att även innefatta industrimiljöer. I och med detta började synen på de gamla industrianläggningarna att ändras, de fick då högre status och började ses som en viktig del av vårt kulturarv. Tidigare hade byggnadsminneslagen mycket snäva kriterium för vad som kunde klassas som ett byggnadsminne. Dessa kriterier innebar att den typ av byggnad som ansågs värd att bevara, vanligen slott, fästningar och herrgårdar, endast berättade en del av historien. I och med den nya kulturminneslagen är kulturmiljövården skyldig att berätta hela den historiska utvecklingen (Morger 2013, s.s 387-388).

För att ett kulturarv ska bli levande och uppskattat krävs mer än

endast bevarande. Platsen bör också utvecklas över tid och bli en del av ett nutida sammanhang och människors vardagsmiljö. Kulturmiljön bör representera varje generations utveckling och bidrag till platsens historia (Willim 2008).

Att bevara kräver aktiva och motiverade val. För vems skull sker bevarandet? Vad syftar det till? De värden man önskar ta hänsyn till måste vara tydliga redan i planeringsstadiet (Morger 2013, s. 389). För att engagera allmänheten så väl som beslutsfattare och planerare krävs väl underbyggda argument. Det krävs även en analys av vad den aktuella miljön representerar för att skapa förståelse för bevarandet (Morger 2013, s. 397).

En viktig del i bevarande och förnyelse av industrianläggningar är tillgänglighet. Inte endast fysisk tillgänglighet till platsen, utan även tillgänglighet till information som förklarar och skapar intresse för platsen (Morger 2013, ss. 397-400).

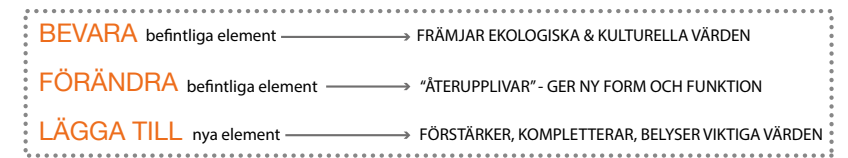
Kongjian Yus designprinciper

Kongjian Yu är en av Kinas mest framstående landskapsarkitekter och har belönats med ett stort antal internationella priser för sina projekt med fokus på ekologiska och kulturhistoriska värden. Han är professor i arkitektur och landskapsarkitektur, rektor och grundare av arkitektur- och landskapsarkitekturutbildningen vid Peking universitet, grundare och VD för företaget Turenscape med över 600 anställda och har dessutom publicerat ett stort antal böcker och artiklar (Turenscape 2012).

Kongjian Yu själv kallar sin designteori för ”Big-foot” estetik, eller ekologisk urbanism, ett förhållningssätt till urban design som främjar ekologiska, kulturella och spirituella värden i landskapet. Yu ifrågasätter starkt den kosmetiska, prydliga och starkt skötselkrävande landskapsarkitekturen som praktiseras världen över och hyllar istället det vildvuxna, vardagliga och informella (Saunders 2013, ss. 10-11). Målet i Yus design är att främja ekologiska processer och bevara kulturarvet genom att skapa en länk mellan människan, staden och naturen (Turenscape 2012).

Bevara - förändra - lägga till

Yu menar att landskapsarkitektur innebär att bevara och förändra existerande element, och om så krävs också lägga till element för att belysa en plats funktionella, kulturella, ekologiska eller historiska mening (Turenscape 2002). Både naturliga och av människan skapade material och strukturer bevaras eller förändras och används i nya former. Detta innebär att befintlig vegetation och naturliga ekosystem behålls och endast inhemska arter planteras. Strukturer byggda av människan får nya syften och används för att berätta något om platsens historia, skapa konst, utgöra landmärken eller fylla andra funktionella syften (Yu 2010).

Figur 5. Kongjian Yus designteori. Illustration: Författaren 2016.

Ett exempel på ett projekt där denna princip applicerats är Zhongshan Shipyard park (Yu 2010). Projektet var Yus första stora kulturarvsprojekt och gick ut på att skapa en park av ett 10 hektar stort nedlagt båtvarv (Saunders 2013, s. 12). Hur Yus designprinciper har applicerats i projektet beskrivs och analyseras vidare i referensstudien, se s. 16.

Att designa för rekreation

I detta avsnitt undersöks begreppet rekreation samt faktorer och designverktyg som kan användas för att skapa en plats med höga rekreativa värden. Hur platser kan utformas för att få höga rekreativa värden och uppmuntra till rekreativa aktiviteter studeras också.

Naturens rekreativa egenskaper

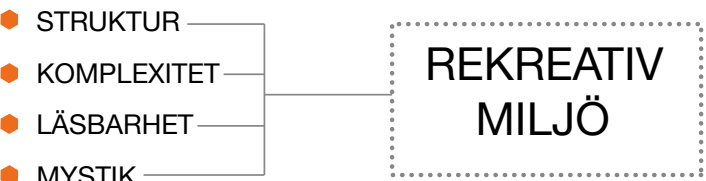
Begreppet rekreation definieras som ”återhämtande av krafter genom vistelse i avkopplande miljö”, det kan även innebära ”avkopplande aktivitet som främjar återhämtande av krafter” (Nationalencyklopedin 2016, 1). Forskning visar att naturvistelse och utomhusaktiviteter har positiv påverkan på människors mentala hälsa (Kaplan et al. 1998, s. 2). Mycket av vår tid upptas av uppgifter som kräver fokus och riktad uppmärksamhet, vilket människan endast klarar av under begränsad tid. För mycket riktad uppmärksamhet är mentalt påfrestande och kan leda till koncentrationssvårigheter, stress och utmattning (Kaplan et al. 1998, s. 17).

Mental utmattning kan vara svår att undvika i ett samhälle där vi konstant matas med information, genom att vistas i rekreativa miljöer och utföra rekreativa aktiviteter ges chans till återhämtning. Naturen erbjuder möjlighet till aktiviteter som inte kräver riktad uppmärksamhet, som att promenera eller jogga, paddla kanot, fiska eller klättra. Det kan också vara mer passiva aktiviteter som att exempelvis observera djurlivet, lyssna till vågorna som slår mot stranden eller titta på trädens kronor som rör sig i vinden. Denna typ av uppmärksamhet kallas fascination eller spontan uppmärksamhet och kräver, till skillnad mot riktad uppmärksamhet, ingen mental ansträngning. Vi får då möjlighet till återhämtning. (Kaplan et al. 1998, ss. 17-18). Vad som upplevs vara en rekreativ miljö varierar från person till person, men det finns vissa egenskaper som upplevs som avkopplande av de flesta. I boken *With People in Mind*:

Design & Management of Everyday Nature av Robert Ryan och forskarna Rachel och Stephen Kaplan definieras fyra faktorer som grundläggande för att skapa en rekreativ miljö för människor (Kaplan et al. 1998, ss. 12-13).

Dessa faktorer är:

Figur 6. Grundläggande faktorer för att skapa rekreativa platser. Källa: Kaplan et al. 1998, ss. 12-13. Illustration: Författaren 2016.

Struktur

En strukturerad miljö är ordnad och tydligt indelad i olika ytor med distinkta utmärkande drag. Dessa ytor kan enkelt identifieras och underlättar för människan att förstå platsen och dess uppbyggnad. Ett fåtal kontrasterande texturer och återkommande element bidrar till att skapa en strukturerad plats (Kaplan et al. 1998, s. 14).

Komplexitet

En komplex plats innehåller ett flertal olika element. En innehållsrik plats uppmuntrar besökaren till att utforska och upptäcka, men för att en komplex plats ska uppfattas som tilltalande och rekreativ krävs även en hög grad av struktur. En komplex plats som saknar struktur uppfattas som rörig och överväldigande vilket ger upphov till stress. Genom en genomtänkt organisering av innehållet kan en rekreativ plats som är både strukturerad och komplex skapas (Kaplan et al. 1998, s. 14).

Läsbarhet

En läsbar plats innehåller distinkt utmärkande komponenter som underlättar för besökaren att orientera sig. Detta innebär att besökaren kan föreställa sig sin väg genom landskapet vilket bidrar till en känsla av trygghet. En plats som på något vis är utmärkande eller innehåller ett landmärke underlättar läsbarheten och orienterbarheten för besökaren (Kaplan et al. 1998, s. 15).

Mystik

Känslan av att det finns mer att se och uppleva längs med vägen uppmuntrar människor att utforska en plats. Denna känsla kan skapas exempelvis med hjälp av ett böjt stråk istället för ett rakt. Om besökaren genom vegetation kan skymta vad som finns runt hörnet skapas nyfikenhet och man inbjuds till att fortsätta. Om vyn istället är helt blockerad av tät vegetation försvinner känslan av mystik och en känsla av otrygghet kan infinna sig (Kaplan et al. 1998, s. 16).

Designverktyg för rekreativa platser

I boken *With People in Mind: Design & Management of Everyday Nature* beskriver författarna flera olika designverktyg som kan användas för att skapa platser som innehåller de fyra grundfaktorena struktur, komplexitet, läsbarhet och mystik (Kaplan et al. 1998). Designverktygen sammanfattas kortfattat i figuren nedan.

TEXTURER	Genom att arbeta med olika texturer, exempelvis markmaterial eller vegetationstyper, på olika platser skapas tydliga zoner vilket bidrar till både ökad läsbarhet och struktur .
LANDMÄRKEN	Ett landskap som innehåller ett eller ett fåtal landmärken är läsbart , intressant och komplext . Ett landmärke kan vara både naturligt, exempelvis ett stort nedvält träd, eller konstruerat, exempelvis en gammal byggnad.
GENOMSLÄPPLIG VEGETATION	Att genom vegetationen kunna skymta vad som finns runt hörnet skapar mystik och väcker nyfikenhet, samtidigt som det inger en känsla av trygghet.
SLINGRANDE STRÅK	Ett stråk som slingrar sig genom landskapet skapar mystik och nyfikenhet. Stråket bör följa landskapets naturliga rörelser.
MATERIALVAL	Materialvalen bör bidra till att skapa struktur och komplexitet . Material som smälter in i sitt sammanhang, exempelvis sten eller trä i en skogsmiljö, distraherar inte från den rekreativa naturupplevelsen.
AVGRÄNSNINGAR	En avgränsad plats minskar risken för distraktion och skapar en känsla av att vara separerad från omvärlden. Tydliga gränser skapar dessutom ökad läsbarhet . En avgränsning kan bestå av exempelvis en häck, en skogsdunge, förändringar i topografi eller en trädrad.
MÅLPUNKTER	Målpunkter längs med vägen skapar komplexitet , struktur och inbjuder besökaren att stanna upp och lägga märke till sin omgivning. Den omgivande naturen går då från att vara i bakgrunden till att vara i fokus vilket förhöjer upplevelsen. En målpunkt kan exempelvis vara en bänk, en utsiktsplats eller ett landmärke.
VYER/UTBLICKAR	Vyer och utblickar har stor påverkan på upplevelsen. De kan bidra till ökad läsbarhet och ge besökaren möjlighet att mentalt utforska landskapet. För att en utblick ska upplevas som fascinerande krävs djup och innehållsrikedom, vilket bidrar till komplexitet , men också en struktur som hjälper till att rikta besökarens fokus.
VATTENKONTAKT	Vattennära platser upplevs ofta som mystiska och har höga rekreativa värden, men strandkantens utformning är av stor vikt. Igenvuxna, ovärdade eller hårdgjorda strandzoner drar ner värdet, medan mjuka naturliga kanter med viss vegetation uppskattas. Om en mjuk strandzon inte är möjlig på grund av exempelvis erosion eller känsliga miljöer är träbryggor eller trädäck en passande lösning.

Figur 7. Verktyg som kan användas för att designa rekreativa miljöer. Källa: Kaplan et al. 1998, ss. 73-115. Illustration: Författaren 2016.

Att uppmuntra till utevistelse & motion

Forskning visar på tydliga samband mellan fysisk aktivitet och välmående. I Boverkets rapport *”Planera för rörelse! – en vägledning om byggd miljö som stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen”* (2013) belyses vikten av genomtänkt planering för att främja en

god folkhälsa. Boverket menar att det finns ett samband mellan den fysiska strukturen i människors närmiljö och hur mycket fysiska och rekreativa aktiviteter som utförs (Boverket 2013).

I en annan rapport från Boverket, *”Bostadsnära natur - inspiration & vägledning”* (2007), diskuteras hur den bostadsnära miljön kan utformas för att uppmuntra till utevistelse. För att natur ska räknas som bostadsnära måste den vara nåbar till fots från bostaden. Studier visar att natur som ligger inom 300 meter från bostaden används mer frekvent, varför bostadsnära natur klassas som grönområden inom 300 meter från bostaden (Boverket 2007).

För att människor ska vistas ute och därmed kunna ta del av den bostadsnära naturens restaurerande effekter krävs att tre kriterier uppfylls; tillgång, nåbarhet och kvalitet. Tillgång innebär det faktiska utbudet av bostadsnära natur. Nåbarhet betyder att den bostadsnära naturen är tillgänglig. Med detta menas att den är fysiskt tillgänglig, men också att den upplevs som lättillgänglig. Kvalitet innefattar faktorer som storlek och innehåll. I en storstad råder det ofta begränsad tillgång på grönytor vilket sätter större krav på nåbarhet och kvalitet. (Boverket 2007).

En kvalitetshöjande faktor som uppmuntrar till rekreativa aktiviteter är tillgången på upplevelsevärden i det bostadsnära landskapet. Förtätning i storstäder sker idag ofta på gammal industrimark, med ökat tryck på befintliga grönytor som följd. Att bygga bostäder i dessa områden innebär en utmaning med att skapa stora grönytor. Boverket (2013) menar att viktiga kvaliteter och element för att uppmuntra till utevistelse är vegetation, vatten, trygghetskänsla, utblickar, orienterbarhet och bullerskyddade miljöer som möjliggör umgänge och samtal.

Begreppet ”stödjande miljöer” innebär trivsamma utemiljöer som uppmuntrar till och stödjer fysiska aktiviteter så som promenader, cykling och lek. För att dessa miljöer ska fungera krävs det att de är en del av ett sammanhang och kopplade till andra strukturer. Vardagsmotion är den typ av motion som har störst påverkan på folkhälsan. För att skapa stödjande miljöer för denna typ av motion krävs en välstrukturerad och sammanlänkad infrastruktur för så kallad aktiv transport, exempelvis att cykla eller promenera. Även vattenkontakt är en stödjande struktur för att främja fysisk aktivitet. Tillgång till strandpromenader och möjlighet till att bada eller utföra vattensporter har stor dragningskraft (Boverket 2013).

Den bostadsnära park- och naturmarken är ofta av stor vikt för en plats kulturhistoriska identitet, vilket bör ses som en resurs vid stadsutvecklingsprojekt. Genom att bevara och sprida kunskap om en plats ekologiska och kulturhistoriska värden kan man skapa en starkare koppling mellan de boende i ett område och den bostadsnära naturen. Detta leder i sin tur till ökad användning (Boverket 2007).

Reflektion av litteraturstudien

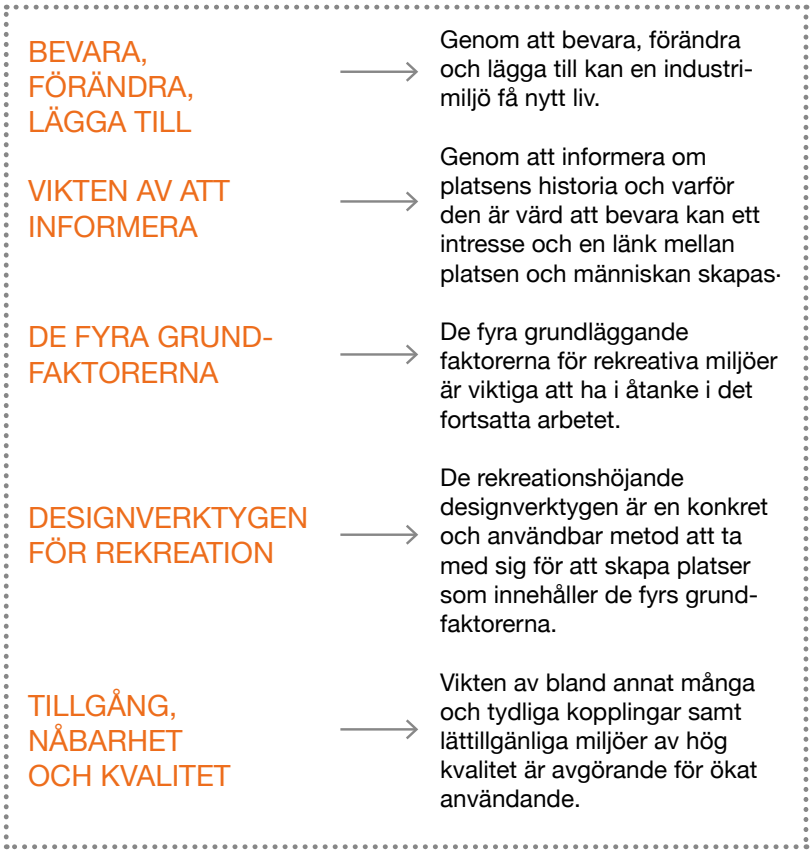
Källorna i rekreationsavsnittet nämner flera gemensamma kvaliteter som främjar rekreation som bland annat vattenkontakt, utblickar och orienterbarhet. I Boverkets dokument (2007, 2013) beskrivs dock inte närmre hur dessa kvaliteter kan skapas, varför de verktyg som presenteras av Kaplan et. al. (1998) upplevs som en mer konkret metod för att skapa rekreativa miljöer. Boverket fokuserar istället mer på metoder för att uppmuntra folk till att vistas i naturen, vilket är en avgörande faktor för att människor faktiskt ska uppleva de rekreativa kvaliteter den har att erbjuda. Boverkets kriterier tillgång, nåbarhet och kvalitet är därmed ett viktigt komplement till de rekreationsfrämjande designverktyg som Kaplan et. al. presenterar. Det är därför av vikt att ha med sig dessa begrepp in i program- och gestaltningsfasen. Kopplingarna och relationen mellan den nya strandpromenaden och bostadsområdet kommer att vara av stor vikt för att säkerställa ett lyckat resultat.

Alla referenser talar om vikten av att bevara kulturmiljer, men också om vikten av att informera allmänheten om platsens historia för att skapa intresse och en länk mellan människor och deras närmiljö. Detta är relevant att ta med sig i gestaltningsarbetet.

En del utmaningar med att på samma plats främja de båda fokusområdena rekreation och industriarv blev uppenbara i och med litteraturstudien. Industrimiljöer är ofta till stor del hårdgjorda och det kan därför vara en utmaning att bevara platsens industriella karaktär och samtidigt införa vegetation. Vegetation beskrivs som ett viktigt element i en rekreativ miljö vilket därmed står i direkt konflikt till den industriella miljöns karaktär. Det gäller därför att vara medveten om detta i gestaltningsarbetet och noga överväga vad olika beslut i frågan får för konsekvenser både på rekreations- och kulturvärden.

Slutsatsen av resultatet av litteraturstudien är att främjandet av rekreation och industrihistoria har många gemensamma nämnare. Om gestaltningen utförs på rätt sätt kan de olika delarna försärka och främja varandra genom att skapa intressanta möten och kontraster.

Att ta med i det fortsatta arbetet

Figur 8. Sammanställning över viktiga aspekter från litteraturstudien att tänka på i det fortsatta arbetet. Illustration: Författaren 2016.

REFERENSSTUDIE

Vid referensstudien studerades två olika projekt; Bällsta Östra och Zhongshan Shipyard Park. Projekten är av olika karaktär och på olika platser i världen, men har båda en historia som industriområden. Fokus vid studien av referensobjekten var att undersöka platsernas rekreativa värden, samt hur industriarvet hanterats och vad detta fått för effekt på slutresultatet. För att ta reda på detta ställdes följande frågor vid studien av respektive referensobjekt:

- Vad är platsens industriarv?
- Finns det några spår av detta idag?
- Om ja, förhöjer detta upplevelsevärdet?
- Vad är platsens rekreativa värden?
- Hade dessa kunnat förbättras?

För att svara på frågorna och bedöma referensprojektens olika värden användes resultatet av litteraturstudien som hjälpmedel.

Strandpromenad Bällsta östra

På östra sidan av Bällstaviken, mittemot Ulvsunda industriområde, har exploatering pågått i flera år. Intill Bällstaån och på Hamngatan, längs med Bällstavikens östra strand i Sundbyberg, är flera nya bostadskvarter färdigställda och ytterligare byggnation pågår. I samband med nyexploateringen av området har en strandpromenad anlagts längs med Bällstaviken och Bällstaån (Sundbybergs stad 2014).

Figur 9. Strandpromenaden vid Bällstaån och Bällstavikens östra strand. Källa till underlagskarta: Stockholms Stad 2016. Bearbetad av författaren 2016.

På en mindre del av strandpromenaden pågår anläggningsarbetet fortfarande, men i övrigt är stråket färdigställt. Det finns även en äldre del av strandpromenaden som går genom industri- och företagsområdet Solna strand.

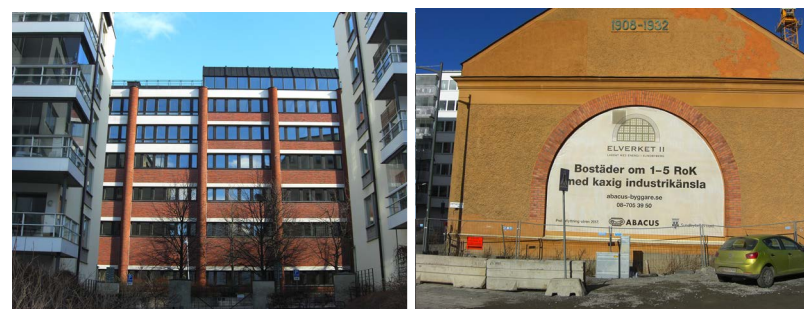
Referensobjektet har flera egenskaper gemensamt med stranden i Ulvsunda industriområde. Båda områdena är lokaliserade vid Bällstavikens strand, har en historia som industriområden och genomgår nu en förvandling till bostadsområden. Platsen studerades både med hjälp av litteratur och under ett studiebesök. Studiebesöket skedde 2016-02-01.

Industriarv

I området vid Bällstaviken och Bällstaåns östra strand har bland annat funnits ett brännvinsbränneri, ett tegelbruk, en ångsåg, en elkabeltillverkare, en lampfabrik och Marabou chokladfabrik (Kulturarv Stockholm 1978).

Vid en första anblick syns på strandpromenaden inga tydliga spår av områdets historia, men efter en stunds promenad skimtar en äldre byggnad med industriell karaktär mellan de moderna bostadshusen. Efter ytterligare några minuter syns ännu en äldre industribyggnad, kallad Elverket II. På ena gaveln av denna byggnad finns en informationsskylt som berättar att byggnaden ska omvandlas till "Bostäder om 1-5 RoK med kaxig industri känsla". Detta visar att det finns en medvetenhet kring platsens industriarv och att detta delvis införlivats i det nya området. Det är endast när dessa byggnader skimtar som besökaren görs medveten om platsens kulturhistoria.

Glimtarna av platsens kulturarv ger området en extra dimension. Många av de nya byggnaderna är mycket lika varandra i utformning och då alla är byggda under samma tidsperiod saknas den historiska dimensionen delvis längs med strandpromenaden. De spår av industriarv som finns skapar intressanta kontraster mot de moderna bostadshusen.

Figur 10 och 11. Äldre byggnader utgör spår av områdets industrihistoria.

Rekreativa värden

Strandpromenaden innehåller flera av de faktorer som i litteraturstudien identifierades som viktiga för att höja de rekreativa värdet hos en plats. Den är variationsrik och strukturerad med olika markmaterial

som skapar en tydlig zonindelning. Ett stråk slingrar sig bitvis genom landskapet och leder ibland ut på träbryggor i vattnet, vilket förhöjer upplevelsen och utnyttjar vattnets värden. Trä är dessutom ett material som smälter in i omgivningen och har positiv påverkan på de rekreativa värdena.

Figur 12 och 13. Promenaden innehåller varierade markmaterial av bland annat asfalt, smågatsten och träbryggor som leder ut över vattnet.

Inga landmärken identifierades på strandpromenaden, men den innehåller gott om målpunkter i form av sittplatser och träbryggor med möjligheter att slå sig ner och uppleva omgivningen. Längs med vissa delar av strandpromenaden är de nya husen byggda mycket nära strandkanten, bitvis endast ungefär fyra meter. Detta har en negativ påverkan på det rekreativa värdet då dessa sektioner upplevs som både privata för bostäderna samt mindre avskilda från omvärlden och därmed mindre rofyllda.

Figur 14 och 15. Husen är bitvis placerade mycket nära strandkanten.

Den nyanlagda strandpromenaden innehåller inte mycket vegetation, men många av de äldre delarna slingrar sig genom täta skogsdungar. Detta skapar kontraster och variation vilket förhöjer upplevelsen.

Figur 16. Den äldre delen av strandpromenaden går genom skogsdungar och ett område som fortfarande är industri- och verksamhetsområde.

Zhongshan Shipyard Park

Zhongshan Shipyard Park är ett tydligt exempel på hur Kongjian Yus designprincip ”bevara, förändra, lägga till” kan appliceras på en före detta industrimiljö (Yu 2010). Parken är lokaliserad i staden Zhongshan i sydöstra kina. Projektet genomfördes av Yu och hans kontor Turenscape och färdigställdes år 2001. Yu och Turenscape har sedan dess belönats med ett flertal priser för parken. Bland annat utseddes Zhongshan Shipyard Park till vinnare av 2002 Honor Awards av American Society for Landscape Architecture, ASLA (Landezine 2012). Då ett platsbesök inte var möjligt har parken studerats och analyserats med hjälp av litteratur och bilder.

Industriarv

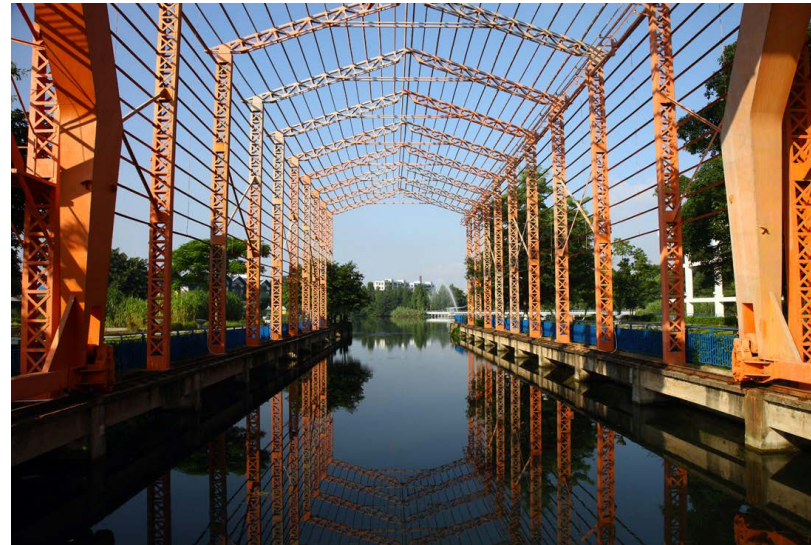
På platsen där Zhongshan Shipyard Park idag ligger fanns mellan år 1950-1999 ett skeppsvarv. Området berättar en viktig del av det socialistiska Kinas historia och om den kulturella revolutionen på 1960- och 70-talet. Efter att varvet gick i konkurs förväntade sig därför många att platsen, som så många andra liknande platser, skulle ersättas med en mycket formell ”barock-liknande” park som ett slags minnesmonument. Istället fokuserade Yu och Turenscape på att omvandla den förorenade platsen till en vacker, betydelsefull och funktionell park för stadens invånare som berättar något om den ”vanliga” människans historia (Landezine 2012).

Figur 17. Zhongshan Shipyard innan omvandlingen. Bildkälla: Landezine (2012).

Det övergivna varvet innehöll stora övergivna och nedgångna stål- och betongbyggnader, sprucken asfalt, högar av skrot och ett fåtal träd. De befintliga träden sparades och den nya vegetationen som planterades bestod av inhemska arter som återfinns naturligt i närområdet och som av många skulle klassas som ogräs. Konjian Yu bevarade många av de ursprungliga strukturerna i sin design –

stålkonstruktioner, byggnader, kajer, vattentorn, räls och kranar sparades.

Figur 18. Bevarad stålkonstruktion. Bildkälla: Landezine (2012).

Syfte och funktion med många av de bevarade strukturerna förändrades. I flera av de gamla byggnaderna finns exempelvis idag tehus och klubblokaler. Flera befintliga konstruktioner framhövdes som landmärken i parken med bland annat belysning eller färg. Ett exempel på detta är det gamla vattentornet som idag fungerar som ett landmärke och en ljusinstallat-on som lyser upp parken nattetid (Saunders 2013, s. 12)

Figur 19. Bevarade element som fått förändrad funktion och nu fungerar som landmärken och ljusinstallationer. Bildkälla: Landezine (2012).

Ett antal nya element *lades till* för att förstärka platsens karaktär och belysa områdets historia (Saunders 2013, s. 12). Som exempel på detta finns ett nätverk av raka gångstråk samt en röd och en grön stålbox vars syften är att dramatisera platsens karaktär (Landezine 2012).

Figur 20. Den röda boxen är ett tillägg i parken. Bildkälla: Landezine (2012)

Rekreativa värden

Målen med parken var bland annat att öka möjligheten till rekreation i stadens utkant, göra parken till en integrerad del av staden och samtidigt belysa historiska och ekologiska värden. Zhongshan Shipyard Park är idag en mycket populär och välbesökt park som lockar både lokalbefolkning och turister. I parken utövas ofta gymnastik, tehusen i de gamla byggnaderna besöks frekvent av Zhongshans invånare och den unika miljön har blivit en populär bakgrund för både bröllopsfotografier och modevisningar (Turenscape u.å.). Detta tyder på att stadens invånare har knutit an till platsen och gjort den till en del av sin vardagsmiljö.

Figur 21. Parken har blivit en del av människors vardagsmiljö och används i rekreativa syften. Bildkälla: Landezine (2012).

Zhongshan Shipyard Park ser ut att innehålla flera av de designverktyg som i litteraturstudien identifierats som rekreationshöjande. I parken finns ett stort antal texturer i form av olika markbeläggningar och vegetationstyper som skapar en tydlig zonindelning. Det finns flera landmärken i parken vilket bidrar till ökad läsbarhet och komplexitet och därmed har positiv påverkan på de rekreativa värdena.

Vattennivån i sjön intill parken varierar med upp till 1.1 meter varje dag. Detta har hanterats med hjälp av ett nätverk av broar och stråk på olika nivåer i parken. Dessa har integrerats med terrasserade planteringar där inhemska arter växer. Ledorden för vegetationen i parken är ”Ogräs är vackert” (författarens översättning) (Turenscape u.å.). Broarna och stråken som leder mellan planteringsbäddarna och vattnet bedöms förstärka upplevelsen av sjön och dess nivåförändringar. Möjligheten att komma nära vattenytan oavsett vattennivå innebär att ökad kontakt med vattnet skapas vilket är en rekreationshöjande faktor.

Figur 22. Ett nätverk av stråk och broar i olika nivåer intill vattnet förhöjer upplevelsen av sjön och dess nivåförändringar. Bildkälla: Landezine (2012)

Samtliga stråk som leder genom parken är linjära vilket är en motsättning till de slingrande stråk som Kaplan et al. förespråkar som rekreationshöjande. Det är svårt att bedöma om slingrande stråk faktiskt hade ökat de rekreativa värdena i parken då det linjära formspråket är en viktig del av upplevelsen och karaktären i parken. Det är möjligt att de raka stråken hade kunnat brytas av med, eller ersättas av, ett antal mjukt slingrande mindre stråk. Detta hade troligtvis ökat känslan av mystik på för den som promenerar genom parken. Samtidigt förstärker de linjära stråken upplevelsen av platsens bevarade kulturhistoria. Formspråket samspelar även väl med de sparade industrikonstruktionerna.

Parken innehåller ett flertal målpunkter där vyer och utblickar över det gamla industrilandskapet och sjön erbjuds. Att bedöma av de fotografier som studerats råder det dock brist på sittplatser i parken.

Fler målpunkter med sittplatser hade kunnat erbjuda besökaren möjligheter att slå sig ner och uppleva parkens rekreativa värden ytterligare.

Reflektion av referensstudien

De båda referensprojekten skiljer sig åt betydligt i karaktär, utformning, skala och geografiskt läge. Strandpromenad Bällsta östra har mycket gemensamt med Ulsunda industriområde och därmed intressant att studera för att finna lösningar som fungerar väl i de givna förutsättningarna, omgivningen och det geografiska läget. Zhongshan Shipyard Park är inte en renodlad strandpromenad, utan istället en park i vattennära läge vilket är ytterligare en faktor som skiljer referensprojekten åt. Parken är trots detta relevant att studera på grund av områdets industrihistoria och som ett exempel på hur Yus designprinciper kan appliceras på en före detta industrimiljö.

Den kanske största skillnaden mellan projekten är att man vid utformningen av Zhongshan Shipyard Park, till skillnad från Bällsta östra, haft ett tydligt och uttalat huvudfokus på att bevara och belysa områdets kulturhistoria. Detta speglas också i den slutgultiga gestaltningen. Strandpromenaden Bällsta östra bär vissa spår av områdets industrihistoria, men dessa är långt ifrån lika uppenbara som de i Zhongshan Shipyard Park. Spåren utgörs endast av ett fåtal sparade industribyggnader en bit in från stranden och speglas inte i gestaltningen av själva promenaden. Den äldre delen av promenadstråket går genom ett område som fortfarande är ett industri- och verksamhetsområde vilket innebär att den industriella känslan av hela promenaden förstärks till viss del.

Sannorlikt hade Kongjian Yus princip ”bevara, förändra, lägga till” med fördel kunnat användas i större utsträckning i den nya delen av strandpromenad Bällsta östra. Genom att bevara och vidareutveckla vissa befintliga strukturer längs med vattnet hade en anknytning till områdets industriarv kunnat skapas i större grad vilket hade förhöjt upplevelsen på strandpromenaden. Istället är det tilläggen som nästan uteslutande dominerar strandpromenaden. Att bevara och förändra verkar ha fått ge vika för andra prioriteringar, vilket innebär att kopplingen till områdets kulturhistoria upplevs som svag längs med strandpromenaden.

I Zhongshan Shipyard Park är den kulturhistoriska kopplingen slående. Det stora antalet besökare innebär att platsens historia når ut till många och därmed har blivit en del av ett nutida sammanhang.

Något att ta lärdom från i de båda referensprojekten är hur man medvetet har arbetat med kontakten med vattnet. Den stora variationen i vattennivå är inte en utmaning på samma sätt vid Bällstavikens strand som den är i Zhongshan. Trots detta kan man ta med sig inspiration från parken gällande utformning av stråk och platser i

direkt anslutning till vattnet. I båda projekten har man lyckats mycket väl med att integrera vattnet i gestaltningen och skapa intressanta möten mellan vatten och strand. Längs med strandpromenaden har man dessutom arbetat med att skapa alternativa stråk och vägar som leder ut över vattnet och förhöjer upplevelsen av detta ytterligare.

Både strandpromenaden Bällsta östra och Zhongshan Shipyard Park är generellt mycket väl utformade gällande rekreativa värden. Längs med strandpromenaden hade upplevelsen kunnat förbättras ytterligare om mer utrymme funnits mellan byggnaderna och vattnet. Mer vegetation och avskilda små rumsbildningar hade kunnat höja de rekreativa värdena ytterligare. Strandpromenaden innehåller, som tidigare nämnts, gott om målpunkter med möjlighet att slå sig ner. Genom att arbeta mer med rumslighet och avgränsningar vid några utav dessa sittplatser hade avskilda minde rum kunnat skapas för att ge besökaren mer rofyllda alternativ till de större målpunkterna.

Vikten av att fatta medvetna beslut när det kommer till placeringen av bostäder vid vattnet är en viktig aspekt att ta med sig från studien av strandpromenaden Bällsta östra. De platser längs med promenaden där husen var placerade längre ifrån strandkanten upplevdes ha betydligt högre rekreativa värden än de delar där avståndet var så litet som fyra meter. Detta beror troligtvis på flera aspekter. Ett större avstånd innebär självklar mer yta att arbeta med och därmed större möjligheter att skapa rekreativa värden på platsen. Dessutom har avståndet stor påverkan på hur offentlig respektive privat stranden upplevs. Ju närmare husen är, desto större sannolikhet att besökaren får en känsla av att befinna sig på privat mark.

I Zhongshan Shipyard Park hade de rekreativa värdena kunnat förbättras med hjälp av fler målpunkter innehållande sittplatser för att ge besökaren möjlighet att slå sig ner och uppleva omgivningens rekreativa effekter.

Att ta med i det fortsatta arbetet

AVSTÅND VIKTIGT	→	Avstånd mellan byggnader, stråk och vatten har stor påverkan på upplevelsen.
KULTURARV GER EN EXTRA DIMENSION	→	Spår av platsens historia skapar intressanta kontraster mellan gammalt och nytt som förhöjer upplevelsen.
VARIATION I RUMSLIGHET	→	Genom att arbeta med avgränsningar som skapar rumsligheter av olika skala ges besökaren fler valmöjligheter.
ARBETA MED VÄGAR INTILL & ÖVER VATTNET	→	Stråk som leder ut över vattenytan eller nära strandkanten ökar vattenkontakten och skapar spännande upplevelser.
MÅLPUNKTER MED SITTPLATSER	→	Gott om målpunkter innehållande sittplatser ökar möjligheten till rekreation

Figur 23. Sammanställning över viktiga aspekter från referensstudien att tänka på i det fortsatta arbetet. Illustration: Författaren 2016.

ULVSUNDA INDUSTRIOMRÅDE

Detta avsnitt innehåller en litteraturstudie av Ulvsunda industriområdes historia, nutid och framtid samt inventering och analys.

Historia, nutid och framtid

I detta avsnitt studeras platsens historia, nutid och framtid för att skapa förståelse för de kulturhistoriska värdena och de förutsättningar som finns att ta tillvara på dessa i framtidens Ulvsunda industriområde.

Ulvsundas historia - från jordbrukslandskap till industriområde

Ulvsundas högsta punkt är belägen endast 45 meter över havet och under förhistorisk tid låg merparten av området under vattenytan. De första spåren av bebyggelse är daterade till järnåldern (Schnell 2009, s. 13). Namnet Ulvsunda går att finna på en runsten daterad till 1000-talet. Ulvsund var till en början benämningen på det smala sundet mellan Lillsjön och nuvarande Ulvsundasjön (Schnell 2009, ss. 15-16).

Ulvsunda låg fram till tidigt 1900-tal i ett öppet jordbrukslandskap med inslag av skogbeklädda höjder och berg (Schnell 2009, s. 13). Under 1600-talets stormaktstid bildades stora gods runt om i Sverige, utvecklingen var extra påtaglig i Stockholmsområdet. Ett av de två stora gods som kom att dominera Bromma Socken var Ulvsunda (Schnell 2009, s. 15). År 1904 köpte Stockholms stad godset Ulvsunda med avsikten att anlägga ett industriområde. Man hade börjat inse att det krävdes organiserade platser för de industrier som inte längre fick plats i Stockholms centrum (Schnell 2009, s. 38). Staden hade storslagna planer för det nya industriområdet i Ulvsunda. De ursprungliga planerna berörde ett område på hela 270 hektar innehållande industritomter och ett 15 kilometer långt industrispår till Sundbyberg. Transporter skulle dock huvudsakligen ske till sjöss. 40 meter breda hamnbassänger planerades i Bällstaviken och sammanlagt skulle 4,5 kilometer kaj anläggas (Schnell 2009, s. 38). Processen gick dock långsamt och det kom att dröja ända till fyrtioalet

innan området var färdigbyggt och då i betydligt mindre omfattning än man till en början planerat (Schnell 2009, s. 11). Den långsamma byggprocessen i Ulvsunda kan förklaras av bristen på bostäder till de anställda i kombination med dåliga kommunikationsmöjligheter. För att kompensera de anställda för dyra resekostnader tvingades en del företag betala ut en högre timpenning. Vid 1930-talets slut omfattade Ulvsunda industriområde 65 hektar och ett fem kilometer långt industrijärnvägsspår gick genom området. Endast 300 meter kajer anlades längs Bällstavikens strand (Schnell 2009, s. 38).

Figur 24. Spårvagnshållplats Ulvsundavägen år 1931. Arbetande i området fick ofta högre lön för att täcka dyra resekostnader. Bildkälla: Spårvägmuseet.

Industriområdet i Ulvsunda som långsamt började växa fram under tidigt 1900-tal bestod, med några få undantag, främst av tillverkningsindustri (Schnell 2009, s. 11). Några av de företag som tidigare funnits i området fortsatte sin verksamhet, men inte under någon längre tid. År 1907 började nya verksamheter få fäste i Ulvsunda. Bland dessa fanns skotillverkaren Oscaria, Johan Ohlsons Tekniska fabrik AB som tillverkade kemiska produkter samt Ulvsunda Gummifabrik AB som tillverkade allt från gummislangar och däck till gummicklackar och sulor. Senare tillkom bland annat Le Carbone Svenska AB som tillverkade batterier (Schnell 2009, ss. 45-47) och Elektriska aktiebolaget Volta som tillverkades bland annat spisar, elvärmeapparater och dammsugare. År 1920 hade Voltas

fabrik i Ulvsunda industriområde cirka 200 anställda (Schnell 2009, s. 51).

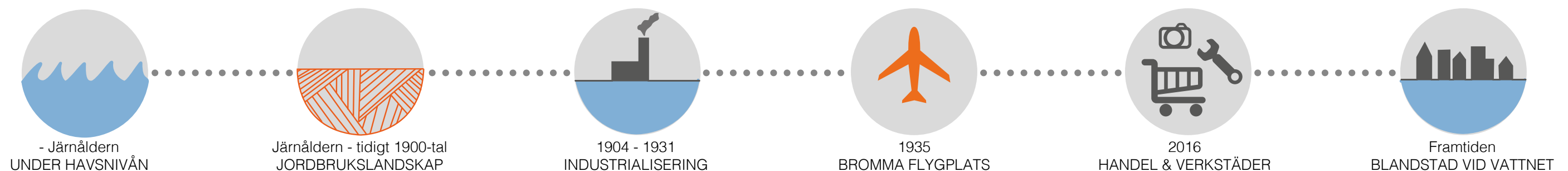
Något som hade stor påverkan på Ulvsunda industriområdes utbyggnad och utveckling var Bromma flygplats som började planeras 1931 och stod klar fem år senare. Stora delar av den mark som tidigare planerats bli en del av industriområdet användes istället till landningsbanor och hangarer. Dessutom innebar närheten till flygplatsens landningsbanor stora begränsningar på hushöjderna i industriområdet (Schnell 2009, s. 55). Den nya flygplatsen hade dock inte enbart negativ påverkan på industriområdet. Den skapade även möjligheter för en ny typ av verksamhet i Ulvsunda och ledde till att ett antal verkstäder specialiserade på underhåll av flygplansmotorer och radioutrustning öppnade i området

År 1937 utförde Stockholms fastighetskontor en utredning med målet att hitta lämpliga stadsnära områden för ny industriverksamhet. I utredningen föreslogs Ulvsunda som ett passande område och snart inleddes en omfattande utbyggnad av det befintliga industriområdet. Bland de nytillkomna verksamheterna fanns två öl- och läskedryckstillverkare; Pripps Bryggerier och AB Fructus (Schnell 2009, s. 57). Pripps nya bryggeri i Ulvsunda blev områdets största arbetsplats med cirka 900 anställda (Schnell 2009, s. 60).

Figur 25. Foto över Pripps bryggeri i Ulvsunda industriområde år 1969. Bildkälla: Riksantikvarieämbetet. Fotograf: Erik Claesson 1969-04-07.

Majoriteten av de verksamheter som tillkom efter utbyggnaden av Ulvsunda industriområde var dock mekaniska tillverkningsföretag. Ett fåtal av dessa är verksamma i området än idag, exempelvis

Figur 26. Tidslinje över Ulvsunda industriområdes historia. Illustration: Författaren 2016.

Ulvsunda Verkstads AB som tillverkar slipmaskiner, och AB Spiros som tillverkar metallprodukter som fjädrar, skruvar och kedjor (Schnell 2009, s. 62).

Ulvsunda idag – stora varuhus och små företag

De företag som idag är verksamma i Ulvsunda industriområde är nästan uteslutande småföretag med i genomsnitt 12 anställda per företag, men många är också enmansföretag. De stora verksamheterna har antingen lagt ner sin verksamhet eller förflyttat den. Detta är inte en situation som är unik för Ulvsunda, utan ett fenomen som sker generellt inom svenskt näringsliv (Schnell 2009, s. 75).

Den största förändringen som skett i området är att den tidigare dominerande tillverkningsindustrin numera endast utgör en mycket liten andel av verksamheterna i Ulvsunda. Istället har Ulvsunda gått från att vara ett industriområde till att vara ett service- och handelsområde. I flera av de stora övergivna industrilokalerna, inklusive det som tidigare var Pripps gamla tappnings- och tvätthall, huserar idag matvarubutiker (Schnell 2009, ss. 76-77).

Figur 27. Idag huserar flera stora butikskedjor i gamla Pripps bryggerier.

Även många av de stora elektronikkedjorna och byggvaruhusen har öppnat butiker i Ulvsunda. Här finns exempelvis Elgiganten, Bauhaus och K-Rauta. En annan vanlig typ av verksamhet som har etablerats i Ulvsunda är bilföretag som bedriver både försäljning och reparation, de flesta är lokaliserade i gamla industribyggnader längs med Ulvsundavägen (Schnell 2009, s. 77).

Ulvsundas framtid – blandstad vid vattnet

I Ulvsunda och närliggande stadsdelar pågår arbete med att omvandla området från ett arbets- och handelsområde till ett blandat område innehållande både bostäder och arbetsplatser. För att detta ska vara genomförbart krävs bättre kopplingar till omgivningen och en utökad kollektivtrafik i området. Redan nu pågår ett arbete med att utöka

tvärbanans linjenät mot Solna och Kista. De nya linjerna kommer att korsa Ulvsunda och därmed skapa goda förutsättningar för områdets planerade exploatering. Dessutom innebär ett nytt avtal mellan Staden och Luftfartsverket angående Bromma flygplats att ett större område nu är tillgängligt för bostadsbebyggelse. Arbetet med att omvandla Ulvsunda industriområde är i dagsläget i startskedet av planprocessen (Exploateringskontoret et al. 2008). Detta innebär att stadsbyggnadsnämnden har beslutat att planprocessen ska påbörjas. Stadsbyggnadskontoret tar då fram ett grovt utkast på planförslaget och tidplanen samt de frågor som ska behandlas under processens gång. Nästa steg i planprocessen är det så kallade planskedet där ett mer konkret och detaljerat förslag kommer att tas fram (Stockholms Stad 2014, 2).

Det område som utreds för framtida exploatering är ungefär 82 hektar stort och man bedömer att det finns möjlighet att bygga 2800-3500 lägenheter. Möjligheten att utnyttja befintliga industrilokaler utreds, och man undersöker även nya användningsområden för vissa befintliga industrikvarter. I dagsläget finns inga tydliga offentliga rum och området saknar helt offentlig service. Staden poängterar vikten av att skapa nya offentliga rum av hög kvalitet och en tydlig gatustruktur som möjliggör rörelse och orienterbarhet inom området (Exploateringskontoret et al. 2008).

Ulvsundas industriarkitektur

Ulvsunda industriområde är ett kompakt industriområde. Den flacka och låga terrängen gör att de stora industribyggnaderna framträder mycket tydligt. Något som är utmärkande för Ulvsunda är att i stort sett alla tidsepoker fortfarande finns representerade i olika byggnader. Det går därför att avläsa mycket om områdets historia genom att studera byggnaderna. En anläggning av industrihistoriskt intresse är den verkstadsbyggnad som uppfördes år 1907 av Svenska Diamantbergbörnings AB. Byggnaderna är i tegel med plåttak, vilket är återkommande hos flera av de äldsta byggnaderna i området (Schnell 2009, ss. 80-81).

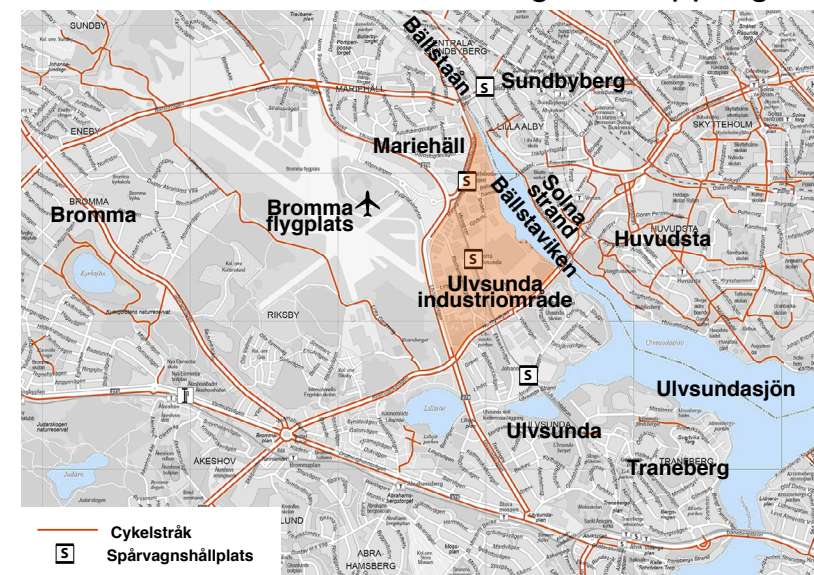
Utbyggnaden av Ulvsunda industriområde som skedde kring andra världskriget innebär att ett stort antal nya fabriksanläggningar tillkom och med detta även en ny sorts industriarkitektur. Ett funktionalistiskt ideal rådde och de nya lokalerna som byggdes i Ulvsunda representerade detta tydligt. Strama slätputsade fasader och strikta former med lekfulla detaljer är utmärkande för denna tidsepok. AB Fructus gamla fabrik är ett tydligt exempel på den funktionalistiska arkitekturen i Ulvsunda industriområde (Schnell 2009, ss. 81-84).

År 1967 anlades områdets största byggnadskomplex, Pripps bryggeri och huvudkontor. Anläggningen upptar 133 000 kvadratmeter och består av förtillverkad betong klädd i mörkt tegel (Schnell 2009, s. 85).

Inventering

Det faktum att området fortfarande är ett industri- och verksamhetsområde innebär vissa svårigheter att genomföra inventering och analys. Stora delar av området, främst stranden som är mest intressant i detta arbete, är avspärrat och otillgängligt för besökare.

Områdesöversikt, sammanhang och kopplingar

Figur 28. Karta över Ulvsunda industriområde med omgivning. Källa till karta: Cykelkarta Norra, Stockholms Stad. Bearbetad av författaren 2016.

Ulvsunda industriområde är lokaliserat i västra Stockholm. Området angränsar till Mariehäll i norr, Ulvsunda i söder och Bromma flygplats i väst. Den östra sidan av området gränsar mot Bällstaviken, på andra sidan viken finns Sundbyberg och Solna Strand. Den planerade strandpromenaden kommer att sträcka sig på den västra sidan av Bällstaviken mellan de två broarna Bällstabron och Huvudstabron, en sträcka på ungefär 1,3 kilometer. Ulvsunda industriområde är i dagsläget mycket dåligt anpassat för gång- och cykeltrafik. Det finns inga sammanhängande gångstråk och gångtrafikanter som försöker röra sig genom området tvångas bitvis gå på bilvägen då det inte alltid finns trottoarer. Området har i nuläget inte heller några cykelleder, de närmsta cykelstråken rundar istället områdets västra kant (baserat på observationer på plats samt Stockholm stads cykelkarta).

Stranden idag

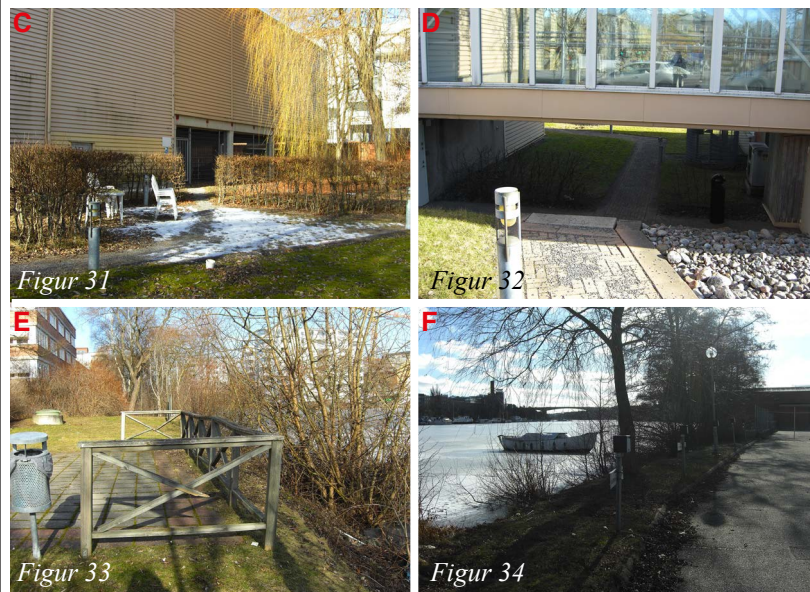
I industriområdet finns det inget sammanhängande stråk längs med stranden och vattnet kan endast nås på ett fåtal platser. Möjligheten att nå och gå längs med stranden är begränsad. De platser där stranden kunde nås och därmed inventeras har delats upp i fyra delområden.

Del 1 - Nytt bostadskvarter

I närheten av Bällstabron har ett nytt bostadskvarter anlagts och i anslutning till detta har en upprustning av stranden skett. Här finns bryggor tillhörande bostadsrättsföreningen samt ett kortare gångstråk mellan de nya husen och vattnet. Gångstråket tar slut där det nya bostadsområdet gränsar till Ulvsunda industriområde. Norr om det nya kvarteret tar gångstråket slut när det når ett båtvarv.

Del 2 - Otillgängligt och igenvuxet

Intill det nya bostadsområdet finns lokaler med kontor. Vissa utav dessa kontor har uteplatser mot vattnet. Det finns inget gångstråk och intill vattnet är vegetationen tät och risig, en del skräp har samlats vid strandkanten. Vegetationen består främst av säl, både stora exemplar och sly, samt ett fåtal björkar. Här finns även slyppslag av bland annat asp. Fortsätter man längs med stranden når man en parkeringsplats. Efter denna är stranden avspärrad av en inhägnad fastighet som måste rundas.

Del 3 - Privat båtkaj

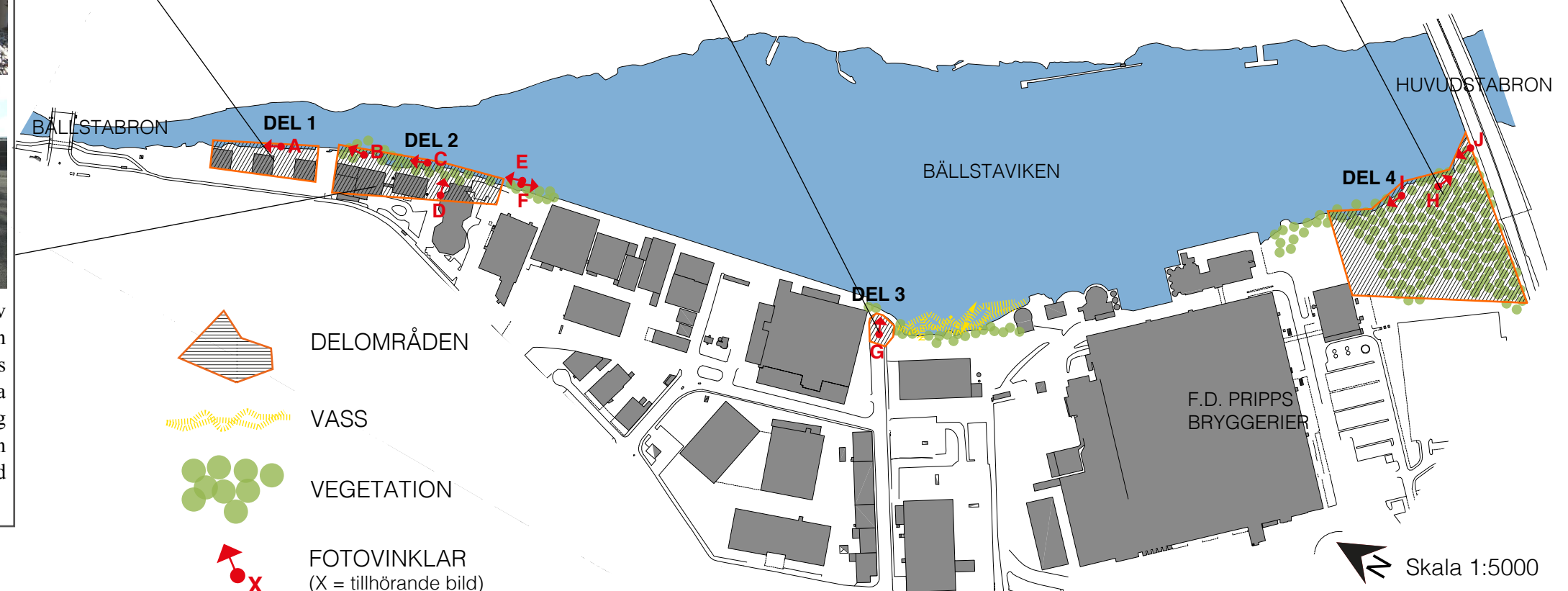

Nästa möjlighet att komma ner till stranden är på Smältvägen. Vägen leder ner mot vattnet och slutar i en vändplan. Här finns en båtkaj med en skylt med texten "Stopp privat område" vilket innebär att vattenkontakten är begränsad. Vid kajen ligger båtar förtöjda, varav majoriteten ser ut att vara husbåtar med permanentboende. På var sida om vändplanen finns verksamheter inhägnade av höga stängsel som går ända ner till strandkanten och förhindrar framkomligheten.

Del 4 - Strandskog

Nästa möjlighet att nå stranden nästan 500 meter bort från båtkajen fågelvägen. För att nå hit krävs en promenad på ungefär 1,2 kilometer runt Bromma Handelscentrum som är lokaliserat i, och i anslutning till, före detta Pripps bryggerier. Här finns butiker så som City Gross, Bauhaus, EM möbler m.m. Efter att ha rundat Pripps Bryggerier, vars östra sida är inhägnad ner till stranden, leder en brant gångväg med trappor ner till vattnet. Här svänger den asfalterade gångvägen av mot Huvudstabron och följer då strandkanten. På ena sidan stråket finns gles strandvegetation och ett fåtal tallar längs med vattnet, och på andra sidan en brant klippa med tätare tallskog. Stråket fortsätter vidare under Huvudstabron mot Ulvsunda.

Figur 39. Inventeringskarta över stranden i Ulvsunda industriområde. Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret. Beatbetat av författaren 2016.

Otillgängliga områden

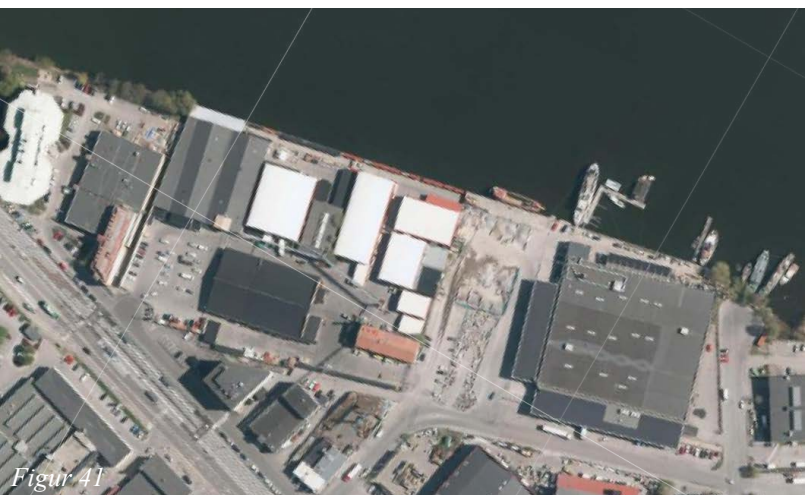
De delar av stranden som inte kunde nås vid platsbesöket studerades och inventerades i största möjliga mån med hjälp av flygbilder. Denna inventering är därför mycket översiktlig och behandlar främst övergripande karaktärer och mötet mellan land och vatten. Bildkälla till samtliga flygbilder är Stockholm stads kartverktyg.

Del 1 - Båtvarv

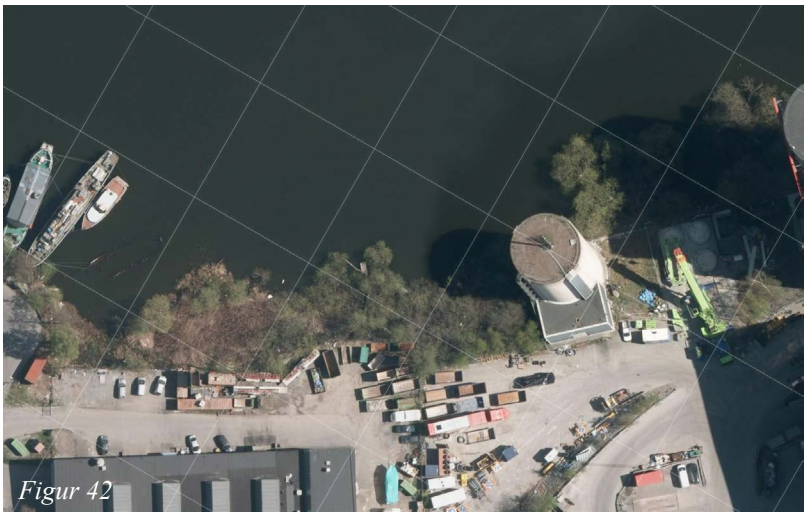
Vid inventeringstillfället var detta område avspärrat och otillgängligt, men på flygbilden ser området ut att vara tillgängligt sommartid när båtarna är sjösatta. Området angränsar till Bällstabron och en väg med både spårvagns- och biltrafik. Det angränsar även till det nya bostadskvarteret med tillhörande parkeringsplats.

Del 2 - Industrikaj

Detta område är idag helt avspärrat och otillgängligt för besökare. Vid observation av flygbilder ser strandkanten ut att utgöras av en rak hårdgjord betongkaj. Det ser inte ut att finnas någon vegetation i området och de storskaliga industribyggnaderna ligger bitvis mycket nära vattnet.

Del 3 - Vassområde

Detta område kunde skymtas från den privata båt kajen (se föregående sida), men ligger inom ett avspärrat område och kunde därför inte inventeras på nära håll. Stranden i detta område är naturlig, oregelbunden och kantad med rikligt med strandvegetation. Innanför detta finns stora hårdgjorda ytor samt industribyggnader..

Del 4 - Prippsområde

Här är byggnaderna lokaliserade mycket nära vattnet. Strandkanten utgörs av en hårdgjord betongkaj som till stor del följer byggnadernas form. Den hårdgjorda kanten övergår sedan till en naturlig strand i den del av skogsområdet som är avspärrad.

Figur 44. Inventeringskarta över otillgängliga områden längs med stranden i Ulvsunda industriområde. Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret. Beatbetat av författaren 2016.

Analys

Stranden och närområdet analyseras med hjälp av en Lynch-analys och en SWOT-analys följt av en reflektion av analysresultaten.

Lynch-analys

På grund av de begränsade möjligheterna att nå stranden utfördes Lynch-analysen delvis med hjälp av flygbilder. Analysmetoden innehåller faktorerna stråk, kanter, landmärken, områden och noder. Då inga noder kunde identifieras i området redovisas dessa inte i figuren nedan. Bristen på noder beror sannolikt på den osammanhängande strukturen i området. Detta innebär att det inte finns några tydliga knypunkter där olika stråk och funktioner möts. De övriga fyra faktorerna redovisas i text och bild nedan.

Stråk

De befintliga stråken i anslutning till stranden är idag få och osammanhängande. Den svårorienterade omgivningen innebär dessutom att de få strandnära stråk som finns är svåra att finna. Stråket i det nya bostadsområdet är av god kvalitet, men upplevs till viss del som privat. På ena sidan stråket finns husen, som är byggda mycket nära stranden, och på andra sidan finns privata bryggor. Stråket i kontorsområdet är nästan obefintligt och består av en svagt upptrampad stig som delvis inte går att urskilja. Den bitvis täta vegetationen innebär svårigheter att ta sig fram.

Kanter/barriärer

Vid analys av kanter i området låg fokus främst på att identifiera barriärer. Barriärer är den typ av kant som bedöms ha störst påverkan på den framtida strandpromenaden. Analysen visar tydligt de många och långa barriärerna, som nästan uteslutande utgörs av byggnader och höga stängsel. Barriärerna hindrar kontakt med stranden i större delen av området. De kantmarkeringar som är markerade längs med stranden visar de byggnader som går mycket nära eller hela vägen ner till vattnet och därmed utgör hinder för den framtida strandpromenaden.

Landmärke

Före detta Pripps bryggerier med tillhörande silos är den mest utmärkande byggnaden vid Ulvsunda industriområdes strand. Byggnaden ger en känsla för platsens långa historia som industriområde och den karaktärsfulla siluetten utgör ett tydligt landmärke. Då stora delar av stranden inte kunde besökas är det möjligt att det finns fler landmärken längs med stranden. Före detta Pripps bryggerier är dock den enda som kunde identifieras på håll och bör därför vara det starkaste landmärket vid stranden.

Områden

Områdesindelningen i analysen följer till viss del den indelning som gjordes redan i inventeringen. Det som starkast indelar stranden i olika områden är de många barriärerna som skiljer "tillgängligt" från "otillgängligt". Förutom detta skapar variation i vegetation och karaktär en indelning i mindre områden. Alla de fyra platser som går att nå har en egen karaktär vilket gör att de uppfattas som fyra olika områden.

Intill Bällstabron finns ett litet område som fungerar som båtvarv med begränsad framkomlighet. Stranden i det nya bostadskvarteret i norr har en karaktär och struktur som tydligt skiljer sig från resten av Ulvsunda industriområde då detta delområde innehåller bostäder och det längs med stranden finns ett stråk och sittplatser. Området söder om detta har en igenvuxen strand intill kontorsbyggnader med uteplatser. Uteplatserna innebär att området upplevs som halvprivat. Den lilla vändplanen vid de privata båtplatserna utmärks av den informella kajen och de förtöjda båtarna. Strandskogen i söder är det mest vegetationsrika området. Detta område skiljer sig markant från det i övrigt hårdgjorda industriområdet.

Utöver de områden som var möjliga att besöka identifierades ytterligare fyra områden. Det första är båtvarvet intill Bällstabron. Området är inte avspärrat med stängsel, men båtar och båtställningar är tätt placerade och gör det mycket svårt att promenera genom platsen. Därefter kommer kajen söder om det igenvuxna kontorsområdet. Kajen ligger inom ett inhägnat område men skymtas genom stängslet och den raka kajkanten är även utmärkande på kartor och ortofoton.

Efter den lilla vändplanen och båt kajen med husbåtar skymtar ett område rikt på vass och annan strandvegetation. Detta kontrasterar mot den hårdgjorda strandkanten intill och vassdunken bildar därfer ett eget område.

Det största området är det som karaktäriseras av de gamla bryggeribyggnaderna. Området är inhägnat men kan på grund av byggnadernas storlek och stil enkelt identifieras utifrån.

Figur 45. Lynch-analys av stranden i Ulvsunda industriområde. Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret. Bearbetat av författaren 2016.

SWOT-analys

S STRENGTHS	W WEAKNESSES	O OPPORTUNITIES	T THREATS
Vattennära	Otillgängligt	Belysa historia	Högt tryck, slitage
Kulturhistoria	Storskaligt	Tillgängliggöra otillgänglig strand	Föroreningar
Strategiskt läge	Svårorienterat	Skapa grönsstruktur i bristområde	Översvämningsrisk
Stor potentiell målgrupp	Hårdgjort, brist på grönska	Koppla samman med omgivning	Störande flygbuller
Variationsrikt	Otryggt	Utnyttja befintliga strukturer	”Privatisering” av strand

Figur 46. SWOT-analys av stranden i Ulvsunda industriområde. Analysen visar platsens styrkor, svagheter, möjligheter och hot. Illustration: Författaren 2016.

STRENGTHS - styrkor

En utav platsens främsta styrkor är närheten till vattnet. Bällstaviken erbjuder vackra utblickar, rofylldhet och aktivitetsmöjligheter så som bad, fiske och vattensport. Detta innebär att platsen har stor potential att bli ett mycket uppskattat utflyktsmål för de boende i framtidens Ulvsunda. Platsens kulturhistoriska värden är en annan styrka. Dessa ger platsen en unik karaktär och identitet. Speciellt utmärkande vid stranden är Pripps bryggerier. Det strategiska centrumnära läget med goda kommunikationer i och med tvärbanan samt närheten till flera stadsdelar med stort utbud av handel och aktivitetsmöjligheter är en styrka för området. Detta innebär också att den potentiella målgruppen är stor då området är geografiskt nära flera stora stadsdelar. Området är redan idag variationsrikt och innehåller olika delar med vaiation i karaktär vilket är en styrka som kan skapa en dynamisk och intressant strandpromenad.

WEAKNESSES - svagheter

Stranden är idag i stort sätt helt otillgänglig för besökare vilket innebär att dess kvaliteter inte kan upplevas. Den storskaliga miljön upplevs som ogästvänlig och får besökaren att känna sig liten och utsatt. Detta, i kombination med en svårorienterad struktur, skapar otrygghet. Den hårdgjorda och vegetationsfattiga miljön har få rekreativa värden.

OPPORTUNITIES - möjligheter

Det finns stora möjligheter att ta tillvara på det kulturarv som den industriella miljön utgör. Genom att bevara och belysa viktiga delar kan industiarvet komma till liv och berätta något om en viktig epok i vår historia. Detta ger också en möjlighet att förstärka platsens unika karaktär. Genom att omvandla den idag otillgängliga stranden

till en strandpromenad tillgängliggörs yta med potentiellt mycket höga rekreativa värden. Strandpromenaden har också möjlighet att koppla ihop Ulvsunda industriområde med sin omgivning och bilda grönsstruktur i ett område där det råder brist på park- och naturmark. Det finns stora möjligheter att utnyttja och vidareutveckla de befintliga strukturerna som delar upp stranden i olika delar för att skapa en intressant och karaktärsstark strandpromenad.

THREATS - hot/risker

Det faktum att den potentiella målgruppen är stor innebär inte bara en styrka, utan också en risk för mycket högt tryck på strandpromenaden med slitage som följd. En annan risk är att den förorenade marken och Bällstaviken är svår att sanera och potentiellt kan innebära hälsorisker för besökare. Detta kan dessutom innebära problem med att etablera växter på platsen.

Strandlinjen mot Bällstaviken är till stor del mycket låg, vilket kan vara problematiskt vid höga vattenstånd och kraftig nederbörd. Stranden riskerar då att översvämmas och eroderas. Det största hindret för att skapa en rekreativ plats är troligvis bullret från Bromma flygplats, en faktor som kan vara svår att påverka. Slutligen innebär den planerade bostadsbebyggelsen en risk för att stranden ”privatiseras” av de boende. Strandnära bostäder är mycket attraktiva och risken är att bebyggelsen placeras mycket nära strandkanten för att öka värdet på lägenheterna. Detta kan i sin tur leda till att stranden upplevs som privat.

Reflektion av analysresultaten

De båda analysmetoderna visar på både tillgångar och problematik med stranden i Ulvsunda industriområde. Den osammanhängande och svårorienterade strukturen återkommer i båda analyserna och är en viktig faktor att arbeta med i getaltningsarbetet för att ett lyckat resultat ska vara möjligt. Barriärerna är en stor del i denna problematik.

Lynch-analysen visar den tydliga områdesindelningen, något som i SWOT-analysen identifieras som en styrka med stora möjligheter att vidareutveckla i gestaltningsarbetet för att ge en variationsrik och karaktärsstark upplevelse.

Områdets kulturhistoria är en styrka som det finns stora möjligheter att använda i gestaltningsarbetet. Av de områden som identifierades i Lynch-analysen uppfattas industrikajen och Prippsområdet som de där den industrihistoriska kopplingen är tydligast. Här är det därför av extra stor vikt att bevara och utveckla den industriella karaktären. Prippsbyggnaden är dessutom områdets enda landmärke och därmed av extra stor vikt för bland annat orienterbarheten i området.

SWOT-analysen visar att det vattennära läget är en stor styrka, samtidigt visar Lynch-analysen att de många barriärerna och bristen på stråk nästan helt begränsar vattenkontakten. Att skapa möjlighet

till kontakt med vattnet är en viktig faktor för att uppnå ett lyckat resultat där ett av områdets främsta strykor och möjligheter tillvaratas.

Utav de hot och risker som tydliggjordes i och med SWOT-analysen är bullret från Bromma flygplats det som troligstvis är svårast, eller till och med omöjligt, att förhindra och motverka. Flygbullret kan komma att ha stor påverkan på de rekreativa värdena på strandpromenaden och så länge flygplatsen finns kvar i närområdet kommer bullret att vara en faktor vid strandpromenaden. Att försöka dämpa bullernivån med hjälp av exempelvis vegetation kommer troligstvis inte ha någon effekt och man får sannolikt acceptera den höga ljudnivån och fokusera på strandpromenadens övriga kvaliteter för att kompensera för det störande bullret.

De övriga hoten och riskerna bedöms vara möjliga, om än utmanande, att förhindra eller begränsa. Att sanera området på eventuella föroreningar kan bli kostsamt och tidskrävande, men är sannolikt genomförbart.

Genom att säkerställa att det finns ett stort utbud av rekreationsområden i närområdet kan risken för slitage begränsas. Problematiken kan också begränsas med hjälp av genomtänkt och frekvent skötsel av strandpromenaden.

Eventuell översvämnings- och erosionsproblematik kan vara svår att förhindra, men går sannolikt att begränsa med hjälp av tekniska lösningar och konstruktioner om detta skulle visa sig nödvändigt i framtiden.

Risken för att stranden ska upplevas som privat och en del av de nya bostadskvarteren kan och bör motverkas redan i planeringsskedet av det nya området. Genom att vara medveten om vikten av att ge strandpromenaden tillräckligt med yta kan denna risk elimineras.

Att ta med i det fortsatta arbetet

SKAPA SAMMANHÄNGANDE STRUKTUR	→	Analysen tydliggör bisten på struktur. Noder och sammanhängande stråk saknas och barriärerna dominerar.
UTVECKLA BEF. OMRÅDEN	→	Den områdesindelning som finns är en styrka som kan vidareutvecklas för att skapa orienterbarhet och komplexitet.
UTVECKLA INDUSTRIARV	→	De platser där den industrihistoriska kopplingen är tydligast bör utvecklas för att förstärka områdets karaktär.
TILLGÄNGLIGÖRA VATTNET	→	Genom att tillgängliggöra stranden och skapa kontakt med vattnet utnyttjas områdets styrkor.

Figur 47. Sammanställning över viktiga aspekter från analysen att tänka på i det fortsatta arbetet. Illustration: Författaren 2016.

GESTALTNINGSARBETE

Gestaltningensarbete är indelat i tre delar; program, koncept och förslag.

Program

Med stöd av litteraturstudien och analysresultatet konstruerades ett program för gestaltningen av den nya strandpromenaden. *Det finns ännu inga officiella ritningar över placering av kvarter och dragning av gatunät i det nya området. Därför är de nya bostadskvarteren endast schematiskt utplacerade på programplanen nedan för att illustrera förhållandet mellan strandpromenaden och bebyggelsen. Se utförlig beskrivning på s. 25.*

Kopplingar

I litteraturstudien påvisades vikten av upplevd och faktisk närbarhet till rekreationsområden för att säkerställa att de används. För att den nya strandpromenaden ska nyttjas krävs därför goda kopplingar till omgivningen. Närbarhet skapas med hjälp av tydliga kopplingar mellan strandpromenaden och närområdet. Detta gäller både inom det nya området och till de intilliggande områdena och stråken. Befintliga stråk, så som det i bostadskvarteret samt gång- och cykelvägen genom strandskogen, ska knytas samman med det nya stråket vid Ulvsunda industriområdes strand. Från bostadsområdet bör finnas flera gröna kilar som leder till strandpromenaden. De tydliga kopplingarna bidrar till att skapa struktur och läsbarhet.

Variation i karaktär och innehåll

Den nya strandpromenaden ska innehålla flera olika områden som bjuder på varierade upplevelser och som tydligt skiljer sig från varandra i karaktär och innehåll. Detta bidrar till att skapa struktur, läsbarhet och komplexitet. Gränserna mellan dessa områden bör vara tydliga utan att upplevas som barriärer. Den befintliga strukturen i med olika delområden längs med stranden bör tillvaratas och vidareutvecklas i gestaltningensarbete.

Vattenkontakt

Ett vattennära läge kan ha mycket positiva effekter på en plats rekreativa värden. Det nya stråket ska leda besökaren nära strandkanten och ibland också erbjuda möjligheter att röra sig ut över vattnet. Ett stort antal sittplatser i anslutning till vattnet bör finnas för att ytterligare förstärka upplevelsen av Bällstaviken.

Rekreativa miljöer och aktiviteter

Den nya strandpromenaden har möjlighet att erbjuda rekreativa miljöer och aktiviteter, både aktiva och passiva. Förutom möjligheten att röra sig längs med Bällstavikens strand till fots kommer ytterligare rekreativa aktiviteter att möjliggöras. Bland dessa finns picknick, bad och fiske. Genom att utnyttja de gamla industribyggnaderna till exempelvis kanot- eller roddbåtsuthyrning möjliggörs ännu fler aktiviteter. Mindre rum längs med stranden skapar målpunkter som erbjuder chanser att i lugn och ro slå sig ner och uppleva omgivningen.

Industrihistoria och kulturarv

Genom att belysa och bevara platsens kulturhistoria ger flera viktiga kvaliteter till området. En kulturhistorisk koppling är av stor vikt och skapar en länk mellan människan och omgivningen, vilket ökar

användandet. För att uppnå detta använde designprincipen bevara, förändra och lägga till. Detta gäller både det naturliga och det konstruerade.

Intressanta möten och kontraster

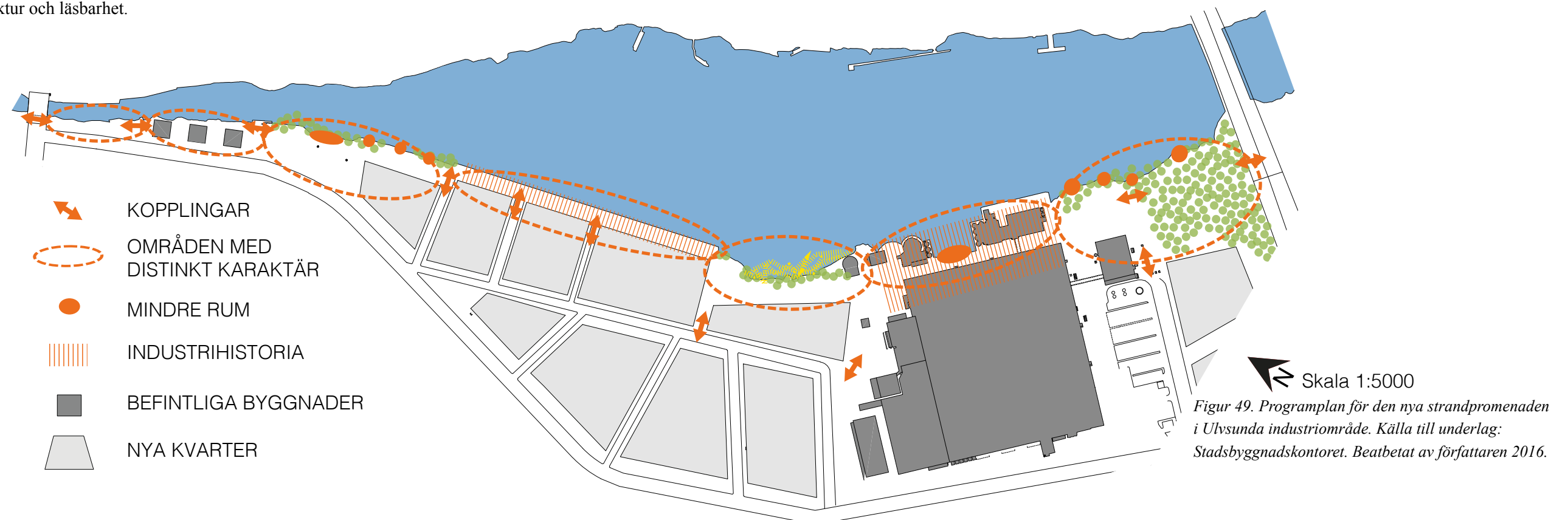
Spår av platsens historia som industriområde skapar en stark identitet och intressanta kontraster mellan naturligt och konstruerat, gammalt och nytt.

PROGRAMPUNKTER

Den nya strandpromenaden ska:

- vara väl sammankopplad med sin omgivning
- vara variations- och innehållsrik
- öka kontakten med vattnet
- erbjuda möjlighet till rekreation och rekreativa aktiviteter
- inspireras av, belysa och tillvarata områdets historia som industriområde
- innehålla intressanta möten mellan naturligt och byggt, gammalt och nytt

Figur 48. Programpunkter för den nya strandpromenaden.

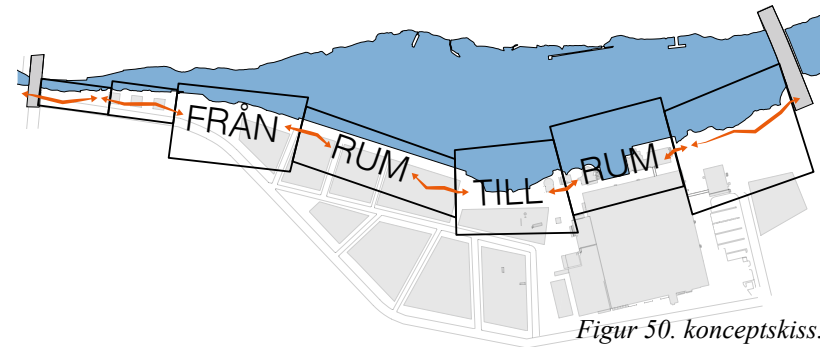

Koncept

För att skapa en sammanhållen gestaltning med fokus på rekreativa och kulturhistoriska värden utvecklades ett koncept för gestaltningen av den nya strandpromenaden.

En promenad från rum till rum

Det övergripande konceptet för strandpromenaden i Ulvsunda industriområde är ”En promenad från rum till rum”. Konceptet fungerar som vägledning vid utformningen av promenaden och de upplevelser som erbjuds längs med vägen. Idén är inspirerad av Kongjian Yus designprincip ”bevara, förändra, lägga till” för att utveckla områdets industrihistoria och göra denna till en del av framtiden. Stranden har redan idag en brokig struktur som innebär en indelning i olika delområden vilket konceptet tar fasta vid och vidareutvecklar. Strukturen med delområdena *bevaras*, samtidigt som syfte och fokus med stranden *förändras* från produktion till rekreation. För att göra detta krävs att nytt innehåll *läggs till*.

Konceptet innebär att besökaren som promenerar längs med strandpromenaden bjuds på nya upplevelser längs med vägen. Gränserna mellan rummen är tydliga utan att upplevas som barrärer. Formspråk, innehåll och utformning skiljer sig mellan de olika rummen, men vissa element så som material och vegetation återkommer i de olika rummen för att skapa en sammanhållen promenad och undvika ett rörigt intryck.

Även inom de olika delområdena appliceras Yus designprincip i ytterligare ett steg då befintliga element bevaras och förändras samtidigt som nya element, strukturer och funktioner läggs till. Formspråk och innehåll i de olika rummen varierar för att bidra till den variationsrika strukturen längs med promenaden.

Konceptet för strandpromenaden fungerar som ett övergripande tema för hela promenaden och syftar främst till att fungera som inspiration för övergripande struktur, innehåll, upplevelsevärden och karaktärer längs med promenadstråket.

Förslag

Gestaltningförslaget presenteras i olika avsnitt med ökande detaljeringsnivå. Inledningsvis redovisas stråkens dragning och kopplingar till omgivningen samt förhållandet mellan bebyggelsen och strandpromenaden. Därefter följer det övergripande gestaltningförslaget för hela strandpromenaden. Varje ”rum” i gestaltningförslaget presenteras sedan i text och sektioner varefter ett utav dessa rum beskrivs mer ingående och i större detaljrikedom i form av en plan, illustrationer och text.

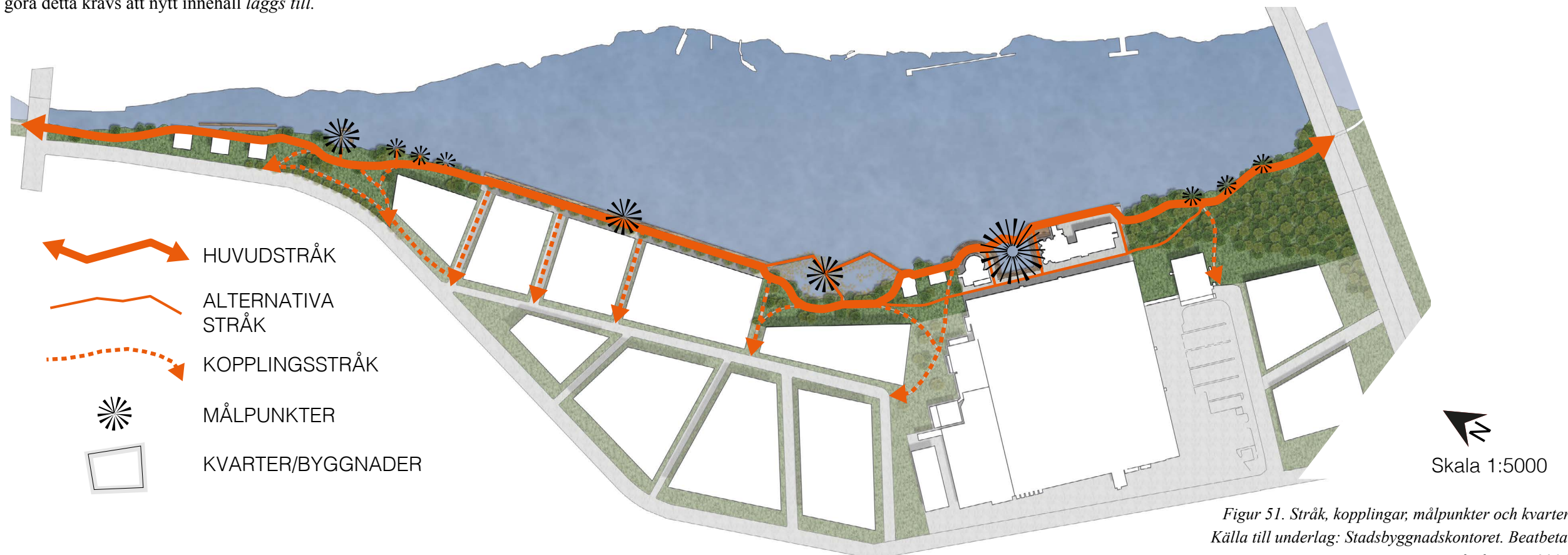
Stråk och kopplingar

Idag saknas sammanhängande stråk längs med stranden. Det råder även brist på målpunkter och kopplingar mellan strand och omgivning. Tydliga och frekventa kopplingar mellan strandpromenaden och omgivningen är avgörande för att säkerställa ett lyckat resultat. Stråkens dragning spelar stor roll för orienterbarhet och upplevelsen längs med stranden. Promenaden är indelad i ett större huvudstråk som sträcker sig längs med stranden, ett antal mindre stråk som utgör alternativa vägar samt ”kopplingsstråk” som fungerar som länkar mellan promenaden och omgivningen.

Kvartersstruktur

Relationen mellan bebyggelsen och den nya strandpromenaden har stor påverkan på upplevelsen gällande exempelvis rumslighet och karaktär. Arbetet med utvecklingen av Ulvsunda industriområde är ännu i ett mycket tidigt stadium. Det finns därför ännu inga officiella ritningar eller illustrationer över placering av kvarter och dragning av gatunät i det nya området. I detta arbete illustreras de nya bostadskvarteren och gatorna därför schematiskt och med låg detaljeringsnivå. Syftet med att illustrera bostadskvarter och gator är endas att ge en bild av förhållandet mellan byggnader och strandpromenaden.

Placering av byggnader och dragning av gatunät är baserat på tidiga, ej ännu publicerade, utkast och skisser av området. Proportioner och ungefärligt utseende hos dessa har bibehållits, men anpassats för att ge önskat utrymme och karaktär för detta gestaltningförslag.

Figur 51. Stråk, kopplingar, målpunkter och kvarter.
Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret. Beatbetat
av författaren 2016.

Övergripande gestaltning

Gestaltningsförslaget för den nya strandpromenaden i Ulvsunda industriområde följer programmet och bygger på resultatet av litteraturstudien, referensstudien, inventeringen och analysen. Fokus vid gestaltningsarbetet var att skapa en rekreativ miljö som samtidigt lyfter fram områdets kulturhistoria. Strandpromenaden är indelad i olika delområden som skiljer sig åt i innehåll, funktion och karaktär. *Varje delområde beskrivs mer ingående på nästa sida. Delområdet kallat "Lekfullt och industriellt" redovisas även i en större detaljeringsnivå och skala med en illustrationsplan samt perspektivbilder på sidorna 22-23.*

Inom varje delområde har befintliga strukturer tillvaratagits och utvecklats till en del av den nya promenaden. Enligt Kongjian Yu är detta ett viktigt steg för att bevara kulturarv och skapa en länk mellan människan och platsen. Längs med strandpromenaden finns gott om småskaliga rum med sittplatser för en rofylld och rekreativ

upplevelse. Närkontakten med vattnet är i fokus längs med hela stråket och har stor påverkan på rekreativsmöjligheterna längs med promenaden. Möjligheter till flera olika typer av aktiviteter, allt från kanotpaddling och fiske till skridskoåkning och grillning, innebär en strandpromenad som uppmuntrar till rekreativa aktiviteter året om.

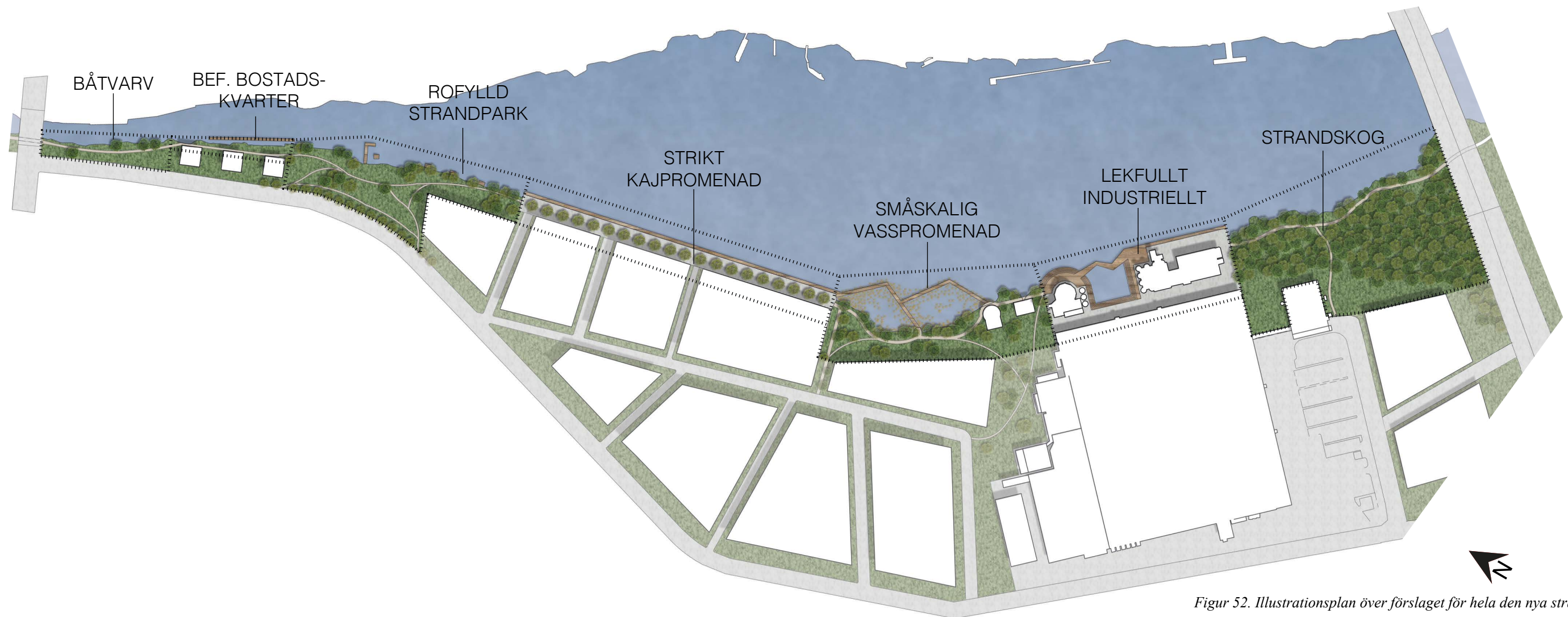
Strandpromenaden innehåller flera olika texturer i form av markmaterial och vegetation, något som i litteraturstudien påvisades öka läsbarheten. Det befintliga landmärket som utgörs av Pripss bryggerier kvarstår, men har fått nytt liv. I Strandskogen och det som tidigare var kontorsområde gallras den täta vegetationen på sly vilket skapar större genomsläpplighet i vegetationen och har positiv effekt på de rekreativa värdena. Den vegetation som planteras längs med strandpromenaden utgörs av arter som återfinns naturligt i närområdet i enlighet med Kongjian Yus desingprincip. Detta innebär att även växtmaterialen smälter in i sin omgivning vilket har positiva effekter även på rekreativsvärdena.

Många utav strandpromenadens stråk slingrar sig genom

landskapet och följer landskapets naturliga rörelser. De material som finns längs med promenaden är utvalda för att passa in i omgivningen för att inte distrahera från upplevelsen. Det mest frekvent återkommande materialet är trä, men i området kring det gamla bryggeriet finns även corténstål och betong. Dessa material ger ett industriellt intyck och passar därmed väl in i denna omgivning.

Det finns gott om målpunkter längs med hela strandpromenaden i form av sittmöjligheter, vägar över vattnet, utsiktsplatser, badplatser, grillplatser m.m.

Hela strandpromenaden bjuder på gott om rofyllda vyer och utblickar. I litteraturstudien beskrevs mjuka strandlinjer ha högre rekreativt värde än hårdgjorda. Den nya strandpromenaden innehåller bitvis hårdgjorda strandkanter, men dessa motiveras med att de är befintliga strukturer som är en viktig del av områdets kulturhistoria. Dessa har dessutom mjukats upp med hjälp av träbryggor för att öka det rekreativa värdet.

Figur 52. Illustrationsplan över förslaget för hela den nya strandpromenaden. Förslaget innehåller flera olika delar med stor variation i karaktär och innehåll. Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret. Bearbetat av författaren 2016.

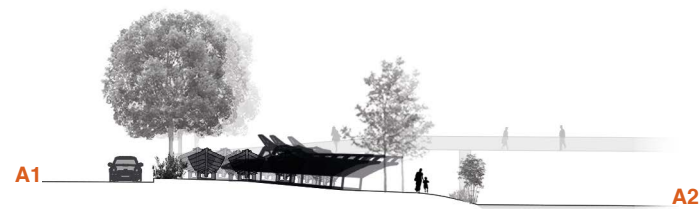

Delområdena

Nedan följer en övergripande beskrivning av varje delområde och huvuddragen i dessa. *Då ingen höjdmätning över Ulvsunda Industriområde finns att tillgå är sektionerna nedan ej exakta. De kan betraktas som principskisser för de olika områdenas karaktär, möte mellan land och vatten samt höjd- och avståndsförhållanden.*

Båtvarv

Det befintliga båtvarvet behålls, men struktureras om så att passage igenom möjliggörs året runt. Båtvarvets karaktär bidrar till strandpromenadens variationsrikedom och industriella känsla.

Figur 54. Sektion A1-A2, Båtvarvet. Skala 1: 500

Bef. bostadskvarter.

I det befintliga nybyggda bostadskvarteret är en kort strandpromenad redan anlagd. Här är huvudfokus därför att koppla ihop denna sträcka med det nya promenadstråket.

Rofylld strandpark

Den idag risiga vegetationen gallras på sly. För att bredda den vegetationstäckta ytan och öka den naturliga och rofyllda känslan planteras ytterligare vegetation. Trädgrupper varvas med öppna gräsmattor för aktivitet och picknick. En smal, mjukt slingrande stig leder genom den lilla parkytan. Avskilda mindre rum med sittplatser närmast vattnet skapar nyfikenhet och uppmuntrar besökaren att utforska stranden närmare, slå sig ner och koppla av. Här finns även en liten anlagd strand och tillhörande badbryggor med möjlighet till bad och andra vattenaktiviteter. I gränsen mellan bilvägen och parken planteras rikligt med vegetation för att skapa en rofylld och avskild känsla.

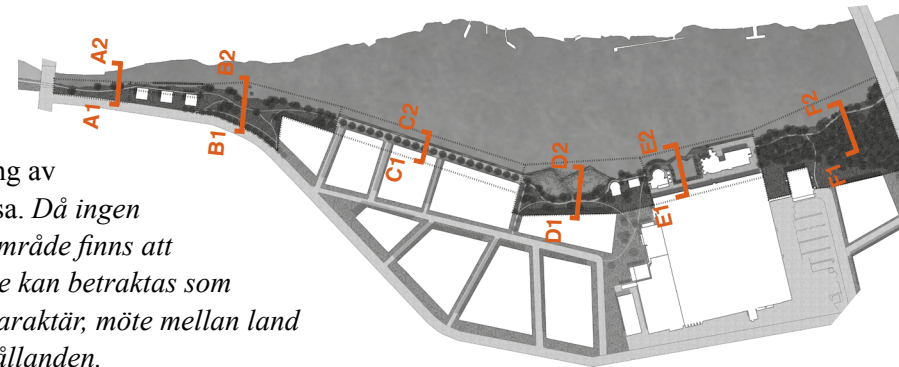
Figur 55. Sektion B1-B2, Strandparken. Skala 1: 500

Strikt kajpromenad

Den befintliga linjära betongkajen behålls och nya träbryggor anläggs för att komma närmare vattnet. Denna sträcka har en strikt och mer stadsmässig karaktär än den resterande strandpromenaden med raka trädrader och närmre till husen. Avståndet mellan husen och promenaden är dock fortfarande generöst för att undvika att stråket uppfattas som privat.

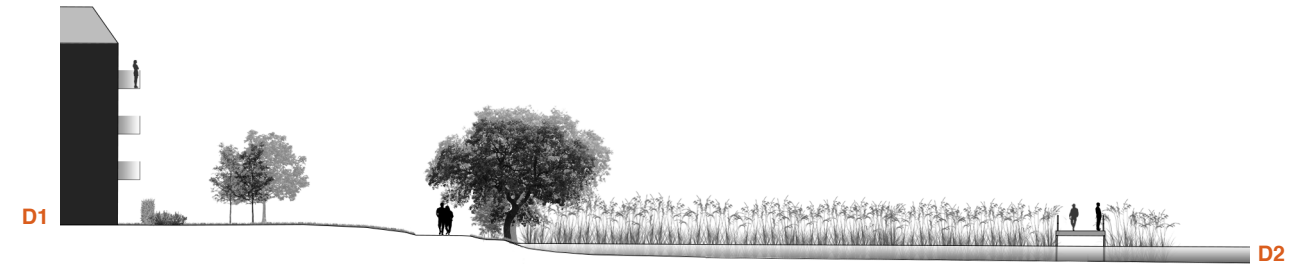
Figur 56. Sektion C1-C2, Kajpromenaden. Skala 1: 500

Figur 53. Sektionernas dragning Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret. Beatbetat av författaren 2016.

Småskalig vasspromenad

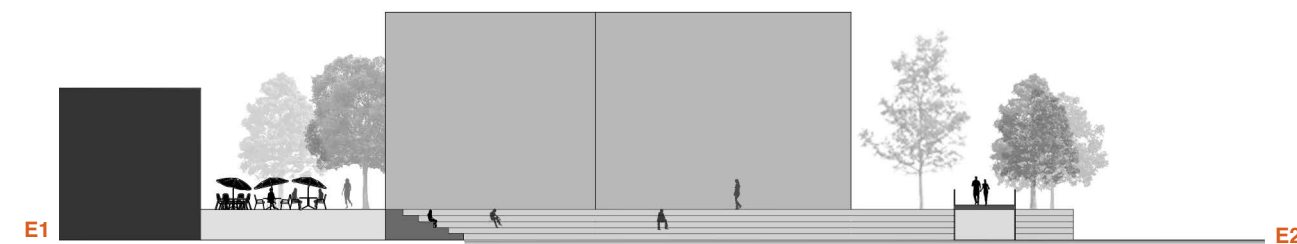
Den befintliga strandvegetationen bestående av vass behålls och utökas med ytterligare plantering. Vinklade träbryggor leder ut över vattnet och genom vassen. Inspirationen till de vinklade träbryggorna är hämtad från strandpromenaden Bällsta östra. Syftet med bryggorna är att skapa en intressant upplevelse och öka kontakten med vattnet. Avståndet mellan bebyggelsen och vattnet är generöst och bostäderna är avgränsade från parken med vegetation för att skilja på privat och offentligt. Byggnaderna närmast vattnet är låga för att skapa en intim och småskalig karaktär.

Figur 57. Sektion D1-D2, Vasspromenaden. Skala 1: 500

Lekfullt och industriellt

Områdets viktigaste landmärke, gamla Pripps bryggeri, är här införlivat i promenadupplevelsen. Stråket består av en trä och betongkonstruktion som följer byggnadens former med en spännande bro över vattnet. Detta skapar intressanta rum för vistelse och kontakt med vattnet vilket uppmuntrar till aktiviteter så som bad och fiske. De gamla byggnaderna har fått nya användningsområden. På betongkajen mellan byggnaderna finns ett utomhusmuseum. *Detta område beskrivs mer ingående och visas i en större skala och detaljrikedom på s. 28-29.*

Figur 58. Sektion E1-E2, Lekfullt industriellt. Skala 1: 500

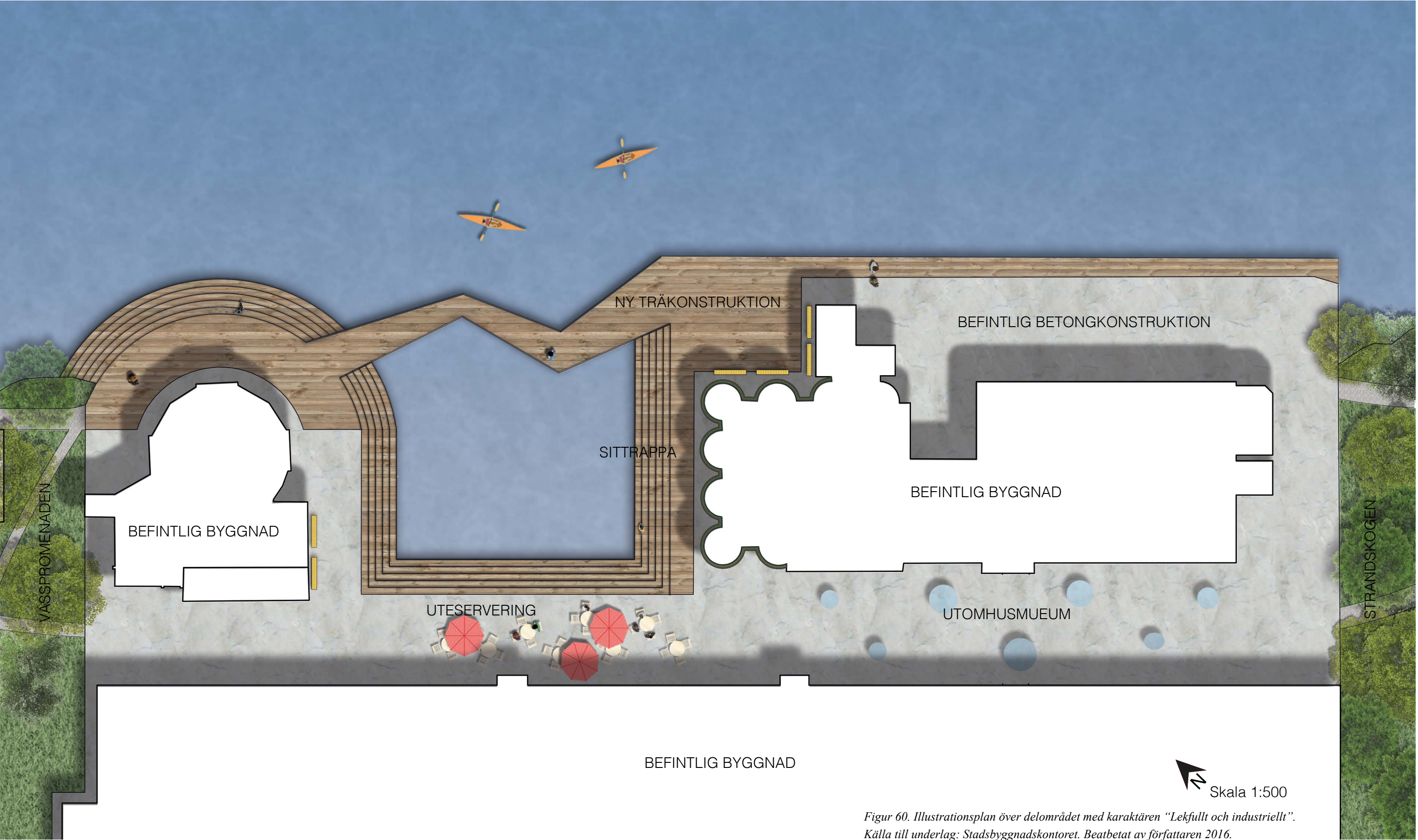
Strandskog

Detta område har redan idag många positiva kvaliteter. Den främsta styrkan är vegetationen och topografiskillnaden. Det befintliga stråket kopplas i förslaget samman med det nya där vägen tidigare svängde av. En del vegetation och sly närmast strandkanten gallras för att skapa bättre kontakt med vattnet och släppa in mer ljus. Små intima rum längs med strandkanten skapas i form av gläntor med sittplatser. Vissa av dessa rum erbjuder även möjlighet att grilla för att ytterligare uppmuntra till utomhusvistelse.

Figur 59. Sektion F1-F2, Strandskogen. Skala 1: 500

Idé och innehåll

På ytan mellan de gamla bryggeribyggnaderna och vattnet skapas en livlig och spännande plats med möjlighet till flera olika upplevelser och aktiviteter. designprincipen ”bevara, förändra och lägga till” har applicerats. Den befintliga betongkajen och byggnaderna har *bevarats*, syftet och funktionen med dessa har *förändrats* och nya element och konstruktioner har *lagts till*.

En trätrappa leder ner till vattenytan och skapar gott om informella sittmöjligheter samtidigt som den ökar kontakten med vattnet. En vinklad träbro med corténstålsräcken har en modern och industriell karaktär och skapar en förlängd och spännande väg över vattnet och den lilla konstruerade viken. På de gamla betongsilosarna klättrar växter från en plantering med corténstålskanter.

Delar av fasaden på den stora bryggeribyggnaden öppnas upp med transparenta glaspartier i samma stil som befintliga fönster. Detta för att skapa bättre kontakt mellan byggnaden och omgivningen och

därmed även öka trygghetskänslan på platsen. Inne i byggnaden finns caféverksamhet med uteservering ute på betongkajen.

I de mindre byggnaderna finns verksamheter som möjliggör olika typer av rekreativa aktiviteter. Här finns kanot- och roddbåtsuthyrning samt möjlighet att låna fiskespön. På vintern kan man hyra skridskor.

I passagen mellan byggnaderna finns ett utomhusmuseum där besökaren kan läsa om Ulvsunda industriområdes historia och se bilder från hur området sett ut genom tiderna. Muséet utgörs av plexiglasacylindrar i olika storlekar vars form är inspirerad av de gamla industribyggnadernas silosar.

Området innehåller nästan ingen vegetation. Valet motiveras med att området kring Prippts gamla bryggerier bedömdes vara ett utav de med starkast anknytning till Ulvsunda industriområdes historia. Därför var det av extra stor vikt att här bevara platsens karaktär, något som tillägg i form av rikligt med vegetation skulle motverka. Vattnet

har dessutom höga rekreationshöjande värden som bidrar till att skapa en rekreativ plats även där det råder brist på vegetaion.

Den hårdgjorda miljön intill de vegetationsrika områdena Vasspromenaden och Strandskogen innebär dessutom en spännande kontrast som skapar en lummig omgivning till den mer hårdgjorda, urbana och industriella miljön vid bryggeriet.

Detta delområde är ett av de mest livliga längs med strandpromenaden och är därför kanske inte den mest rofyllda. Området har dock fortfarande många kvaliteter som främjar rekreation. Detta främst i form av vattenkontakt och möjlighet till olika rekreativa aktiviteter.

Figur 61. Perspektiv av delområdet Lekfullt och industriellt sett från norr. Området innehåller en blandning mellan gammalt och nytt med den lummiga Strandskogen som fond. Det här är en livlig plats med gott om sittplatser och aktivitetsmöjligheter.

Figur 62. Perspektiv av delområdet Lekfullt och industriellt sett från sydost, mellan bryggeribyggnaderna. Här finns ett utomhusmuseum bestående av plexiglasacylindrar inspirerade av bryggeriets silosar där man kan läsa om Ulvsunda industriområdes historia och se bilder på hur området sett ut genom tiderna.

DISKUSSION

Syftet med detta examensarbete var att skapa en strandpromenad i ett industriområde som ska genomgå en omvandling till bostadsområde. Målet var en gestaltning med höga rekreativa värden som samtidigt bevarar och belyser områdets industrihistoria, en utmaning då de platser med högst kulturhistoriska värden samtidigt hade mycket låga rekreativa värden. I detta avsnitt diskuteras valda metoder, resultatet av arbetet samt eventuella frågor som väckts under arbetets gång och skulle vara intressanta att arbeta vidare med.

Metoddiskussion

Generellt bedöms de valda metoderna ha fungerat väl för att uppnå syftet med arbetet. Litteraturstudien skapade en god förståelse för de båda fokusämnena industrihistoria och rekreation. Referensstudien skapade ett ramverk och visade med tydliga exempel på vad olika val leder till i det slutgiltiga resultatet. Genom att sedan studera Ulvsunda industriområdes historia, nutid och framtid belystes områdets unika värden samt de utmaningar man står inför. Inventeringen, i kombination med de olika analysmetoderna gav en tydlig bild över platsens rådande förutsättningar, både positiva och negativa. Tillsammans skapade de valda metoderna en bra utgångspunkt för att skapa ett välgrundat program att sedan basera gestaltningen på för att uppnå målet med arbetet.

Litteraturstudie

De båda huvudämnena industrihistoria och rekreation studerades ingående var för sig. Genom att sedan jämföra och granska det insamlade resultatet kunde gemensamma nämnare och metoder för att främja båda aspekterna upptäckas. Den insamlade kunskapen kunde därmed sammanföras och bearbetas vidare. Den litteratur som studerades gav flera olika infallsvinklar och synsätt och skapade en bred förståelse. Utmaningen med detta var att behålla fokus på relevant information samt att skapa en samlad bild och finna väl styrkta argument. De källor som valdes ut upplevdes som mest trovärdiga och relevanta för arbetet under litteratursökningen. De bidrog till att uppnå syftet och svara på frågeställningarna. Källorna styrkte dessutom varandra vilket ökade tillförlitligheten och det bedömdes därför inte vara nödvändigt att finna fler källor.

Kongjian Yu är en välkänd landskapsarkitekt vars projekt är kända världen över som uppskattade och välfungerande med stor hänsyn och medvetenhet kring varje unik plats förutsättningar gällande kulturarv. Mycket av informationen om Yu är hämtad från Turenscares hemsida, vilket är företaget Yu har grundat. Detta kan till viss del påverka tillförlitligheten i informationen då de det är till

företagets fördel att framhäva positiva aspekter av grundarens teori. Det faktum att Yu och Turenscape har vunnit flera internationella tävlingar och priset talar dock för att hans metoder leder till lyckade resultat.

Boverket, Exploateringskontoret och Stadsbyggnadskontoret är statliga myndigheter och förvaltningar som därmed bör ha mycket höga krav på tillförlitlighet i den information de publicerar.

Makarna Kaplans teorier kring rekreation är välkända och vedertagna. Mycket utav den övriga litteraturen som fanns inom ämnet refererades till Kaplan, varför det bedömdes vara mest trovärdigt att använda primärkällan i detta arbete.

Hade andra val gjorts i detta informationssamlade stadie av arbetet hade ett annat resultat troligtvis uppnåtts. Det finns med all säkerhet en uppsjö av annan litteratur inom de olika ämnena som hade kunnat studeras och lett till ett annat slutresultat. Det insamlade materialet och de slutsatser som drogs av detta bedöms dock ha skapat en bra grund för arbetet med samtliga efterföljande metoder.

Referensstudie

Referensstudien var ett effektivt verktyg för att få en uppfattning om vad olika val i gestaltningsskedet får för konsekvenser för upplevelsen på platsen. Hade tid och möjlighet funnits hade det varit givande att studera fler projekt. Detta hade gett möjlighet att jämföra flera olika platser för att skapa en tydligare referensram att basera gestaltungsarbetet på.

Ulvsunda industriområde

Det fanns begränsat med information om Ulvsunda industriområdes historia, varför all fakta rörande detta är hämtad från en enda källa. Informationen om områdets historia bedöms dock vara tillförlitlig då den uteslutande är baserad på fakta och det finns troligtvis ingen anledning för författaren till boken att vinkla eller felaktigt återge denna.

Inventering

Syftet med inventeringen var att skapa en uppfattning om områdets fysiska egenskaper gällande exempelvis vegetation, övergripande strukturer, sammanhang, höjdförhållanden och mötet mellan land och vatten. Då delar av området inventerades med hjälp av flygbilder på grund av begränsad framkomlighet påverkas tillförlitligheten till viss del. Flygbildernas ålder och tydlighet är därmed en möjlig felkälla och kan ha lett till en felaktig bedömning av dessa platser funktion och karaktär. Det är dessutom svårt att få en bild av den faktiska upplevelsen på plats genom att endast studera flygbilder.

Analys

Lynchanalysen gav en tydlig och överblickbar bild av de strukturer som finns i området idag. SWOT-analysen var en effektiv metod för att kategorisera och värdera områdets värden. De båda analysmetoderna

kompletterade därför i många fall varandra mycket väl. De element som identifierades i Lynch-analysen studerades och diskuterades sedan vidare i SWOT-analysen. Syftet med metoderna, att ge en bild av områdets uppbyggnad, strukturer, styrkor och svagheter, uppfylldes. Resultatet var användbart vid program- och gestaltungsarbetet.

Analyserna är baserade på observatörens personliga slutsatser och uppfattning av situationen. Detta gäller inte bara de aktuella analysmetoderna, utan generellt för alla tillgängliga analysmetoder. Observatörens personliga erfarenheter, preferenser, bakgrund och kunskaper influerar troligtvis till viss grad resultatet av analysen, att vara helt objektiv är näst intill omöjligt.

Program

Syftet med programmet var att belysa områdets tillgångar och hur dessa kan vidareutvecklas samt identifiera problem och utmaningar. Samtliga använda metoder fungerade som hjälpmedel för konstruera programmet, göra en välgrundad bedömning och finna lösningar på de problem som identifierades. Programmet var till stor hjälp vid gestaltungsarbetet.

Koncept

Konceptet fungerade som vägledande vid utformningen av den övergripande gestaltningen av strandpromenaden. Konceptet styrde därmed främst övergripande struktur, innehåll, upplevelsevärden och karaktärer längs med strandpromenaden. Då konceptet går ut på att varje delområde skiljer sig åt fungerade det inte som vägledande gällande formspråk och utformning inom varje delområde. Istället har varje delområde ett eget tema. Tillsammans bildar de olika delarna helhetskonceptet ”Från rum till rum”.

Att arbeta på detta sätt innebar vissa svårigheter med att utforma de olika rummen. För att kunna gestalta varje rum i detalj hade det i ett vidare arbete varit relevant att utveckla ”underkoncept” för varje delområde. Dessa underkoncept skulle då fungera som vägledande i gestaltungsfrågor så som formspråk inom varje separat rum.

Resultatdiskussion

Resultatet av detta examensarbete kan betraktas som ett exempel på hur stranden i ett före detta industriområde kan omvandlas till en rekreativ strandpromenad som samtidigt bevarar och belyser platsens industriarv. Resultatet av litteraturstudien i kombination med de valda analysmetoderna bedöms vara användbara och applicerbara på andra platser med liknande bakgrund där målet är att skapa en plats med höga rekreativa och kulturhistoriska värden.

Det är viktigt att poängtera att denna gestaltning inte är den enda möjliga lösningen på uppgiften. Gestaltungsförslaget presenterar endast en av många möjliga lösningar på den problematik som finns

i området. Varje gestaltare som tar sig an uppgiften att utforma en plats skapar med all sannolikhet en egen unik utformning, detta gäller oavsett plats och förutsättningar.

Om gestaltningsförslaget förverkligades skulle det med all sannolikhet ha en positiv inverkan på områdets rekreativa värden, som idag är mycket låga. Förslaget innebär framför allt att en offentlig strandpromenad där alla är välkomna skapas, vilket tillgängliggör ytor som tidigare inte var öppna för allmänheten.

Vissa utav de mer utmärkande delarna av strandpromenaden kanske skulle leda till diskussioner, och troligtvis inte falla alla i smaken. Personliga preferenser, tycke och smak spelar stor roll vid bedömning av en plats ”skönhet”. Före detta Pripps bryggeriers anläggning utgörs av stora kantiga tegelbyggnader med tillhörande betongsilosar. Detta kan av många uppfattas som oattraktivt vilket därmed kan användas som motivering till inte bevara anläggningen när området får nya syften. I dessa situationer är det landskapsarkitektens roll att skapa medvetande kring vikten av att bevara kulturhistoriska element, oavsett om dessa uppfattas som estetiskt tilltalande eller ej. Görs detta på rätt sätt kanske skeptikernas uppfattning kan ändras.

En fråga som kan diskuteras är om behovet av vegetation minskar i ett rekreationsområde om platsen är lokaliserad vid vattnet, då vattnet i sig har rekreationshöjande värden. Kanske blir fokus större på att arbeta med vegetationen om ett rekreationsområde ska skapas i en industimiljö som inte är lokaliserad i anslutning till vatten. Troligtvis är utmaningarna större i dessa områden då man får vissa rekreationsvärden ”gratis” i och med ett vattennära läge.

Återkoppling till frågeställning

- *Hur kan stranden Ulvsunda industriområde omvandlas till en rekreativ strandpromenad där industriområdets specifika förutsättningar tillvaratas för att ge platsen en unik identitet och karaktär?*

Kunskapen som litteraturstudien gav applicerades i gestaltningsarbetet för att skapa rekreativa värden längs med strandpromenaden. Den tidigare otillgängliga stranden har i förslaget omvandlats till en allmän stranpromenad innehållande rekreationshöjande element som exempelvis landmärken, slingrande stråk, målpunkter och vattenkontakt. Dessa faktorer bidrar till att skapa förutsättningar för de grundläggande faktorerna en rekreativ miljö bör innehålla; struktur, komplexitet, läsbarhet och mystik.

Industriområdets specifika förutsättningar identifierades med hjälp av litteraturstudie, inventering och analys. I det slutgiltiga gestaltningsförslaget för strandpromenaden i Ulvsunda industriområde har befintliga egenskaper använts och utvecklats i gestaltningen. Genom att tillvarata områdets unika förutsättningar kunde en gestaltning skapas där områdets karaktär och identitet förstärktes.

Vidareutveckling av gestaltning

För att förslaget ska kunna bli till verkligt krävs vidare arbete. Det finns ett antal aspekter man då skulle behöva titta närmare på och vidareutveckla. Exempelvis skulle man behöva undersöka förväntade vattennivåer i och med klimatförändringar då en förhöjd vattennivå kommer att påverka strandpromenaden. Det är viktigt att utföra beräkningar på detta och vara medveten om problematiken vid höjdsättning och vidare projektering av strandpromenaden för att säkerställa en hållbar strandpromenad för framtiden. Det är även viktigt att undersöka behovet av att sanera marken, och då ta fram en strategi för hur denna sanering bäst genomförs.

För att skapa en genomförbar och lyckad gestaltning krävs samspel mellan den omgivande bebyggelsen och strandpromenaden. Därför behövs vidare arbete med kvarters- och gatustruktur i det framtida området. Placering av bostäder, verksamheter och offentlig service kommer att påverka strandpromenaden och gestaltningsprocesserna bör därför samspela.

För att ytterligare utnyttja områdets befintliga förutsättningar och skapa anknytning till dess industrihistoria skulle det vara av vikt att utföra en detaljerad materialinventering på plats. Materialinventeringen hade sedan kunnat utgöra grund vid val av material på de tillägg som görs i området. För att detta ska vara möjligt krävs tillgång till samtliga delar av stranden, även de som idag är avspärrade.

När det sedan är dags att projektera gestaltningen av strandpromenaden krävs arbete med detaljerad utformning av exempelvis möten mellan olika markmaterial, vattenavrinning, tillgänglighetsanpassning, växtbäddar och växtlistior.

Förslag till vidare studier och frågeställningar

Om gestaltningsförslaget blev till verklighet skulle det vara intressant att vidare undersöka och analysera effekterna av de val som gjordes vid gestaltningsarbetet och hur förslaget fungerar i verkligheten. Aktuella frågeställningar skulle då kunna vara: Bidrar utformningen till att skapa en medvetenhet och ett intresse kring områdets kulturhistoria? Om ja, skapar detta i sin tur en starkare koppling mellan de boende och deras omgivning? Hur påverkar strandpromenaden välbefinnandet hos boende i närområdet och andra besökare? Till vilken grad utnyttjas strandpromenaden i rekreativa syften? Fungerar strandpromenaden som förväntat? Fungerar samma metoder och gestaltningsgrepp lika väl på alla liknande miljöer, eller finns det situationer och platser där metoderna fungerar minde väl?

Omvandlingen av gamla industriområden är en process som har pågått under flera år. Med tanke på det ökade på behovet av att uppföra nya bostäder kommer denna process troligtvis att fortgå under många årtionden framöver. Därför är det relevant att forska vidare kring bevarandet av vårt industriarv och hur detta kan införlivas och bli en del av våra nutida och framtida rekreationsbehov. Att utveckla

metoder, hjälpmedel och riktlinjer inom detta ämne är därför relevant att bedriva vidare forskning kring. På så sätt kan vi säkerställa att varje nybyggt område på industrimark blir unikt, karaktärsstarkt, hållbart och rekreativt.

REFERENSER

- Boverket (2007). *Bostadsnära natur - inspiration & vägledning*. Tillgänglig: http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2007/bostadsnara_natur.pdf [2016-02-25]
- Boverket (2013). *Planera för rörelse! – en vägledning om byggd miljö som stimulerar till fysisk aktivitet i vardagen*. Tillgänglig: <http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2013/planera-for-rorelse.pdf> [2016-02-17]
- Boverket (2016). *Rätt tätt. En idéskrift om förtätning av städer och orter*. Tillgänglig: <http://www.boverket.se/globalassets/publikationer/dokument/2016/ratt-tatt-en-ideskraft-om-fortatning-av-stader-orter.pdf> [2016-05-15]
- Community Tool Box (2015). *SWOT Analysis: Strengths, Weaknesses, Opportunities, and Threats*. Tillgänglig: <http://ctb.ku.edu/en/table-of-contents/assessment/assessing-community-needs-and-resources/swot-analysis/main> [2016-03-30]
- Eriksson, E. (2003). *Stockholms stränder: Från industri till bostäder*. Stockholm, Sverige: Ordfront fölag/Samfundet S:t Erik
- Exploateringskontoret, Stadsbyggnadskontoret (2008). *Projekt Ulvsunda: Startpromemoria för programarbete och beslut om utredning för blandad stadsbebyggelse i Ulvsunda industriområde (ca 3 500 lgh)*. Tillgänglig: <https://insynsverige.se/documentHandler.ashx?did=108479> [2016-02-11]
- Hagström J. (2003). *Från Minneberg till Hammarby sjöstad*, i *Stockholms stränder: Från industri till bostäder*. Eva Eriksson (red). Stockholm, Sverige: Ordfront fölag/Samfundet S:t Erik
- Hallerdt, B. (2003). *Arbetsplatser vid Stockholms stränder: Ett historiskt perspektiv*, i *Stockholms stränder: Från industri till bostäder*. Eva Eriksson (red). Stockholm, Sverige: Ordfront fölag/Samfundet S:t Erik
- Kaplan, S. Kaplan, R. Ryan, R. (1998). *With People in Mind: Design & Management of Everyday Nature*. Washington DC, USA: Island Press.
- Kulturarv Stockholm (2007) *Nätverket för industrisamhällets arv i Stockholms län*. Tillgänglig: <http://www.kulturarvstockholm.se/industrialhistoria/natverket-industrisamhallets-arv/> [2016-05-15]
- Kulturarv Stockholm (1978). *Sundbyberg*. Tillgänglig: <http://www.kulturarvstockholm.se/industrialhistoria/sundbyberg/> [2016-03-16]
- Landezine (2012). *ZHONGSHAN SHIPYARD PARK*. Tillgänglig: <http://www.landezine.com/index.php/2012/07/zhongshan-shipyard-park-by-turenscape/> [2016-07-09]
- Länsstyrelsen Södermanlands län (u.å.). *Industrihistoria*. Tillgänglig: <http://www.lansstyrelsen.se/sodermanland/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/byggnadsvard/industrialhistoria/Pages/index.aspx> [2016-04-29]
- Morger, K. (2013). *Industri miljöer och planering*, i *Planeringens utmaningar och tillämpningar*. Gunnel Forsberg (red). Uppsala, Sverige: Uppsala Publishing House.
- Nationalencyklopedin (2016), 1. *Rekreation*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/rekreation> [2016-02-17]
- Nationalencyklopedin (2016), 2. *Kulturarv*. Tillgänglig: <http://www.ne.se/uppslagsverk/ordbok/svensk/kulturarv> [2016-04-29]
- Schnell, J-B. (2009). *Stockholms företagsområdets historia: Ulvsunda Mariehäll*. Stockholm, Sverige: Stockholmia förlag
- Saunders, W. (2013). *Designed Ecologies : The Landscape Architecture of Kongjian Yu*. Basel, Schweiz: Birkhäuser.
- SKL, Sveriges kommuner och landsting (2015). *Förtätning i städer. Trender och utmaningar*. Tillgänglig: <http://webbutik.skl.se/sv/artiklar/fortatning-av-stader.html> [2016-05-15]
- Stockholms stad (2014), 1. *Bostadspotential i Stockholm*. Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Stadsbyggnadskontoret/Bostadspotential-Stockholm/> [2016-04-13]
- Stockholms stad (2014), 2 *Planprocessen*. Tillgänglig: <http://insynsbk.stockholm.se/Byggochplantjansten/Pagaende-planarbete/PagaendePlanarbete/Planarende/?JournalNumber=2014-18410&docview=1> [2016-05-16]
- Stockholms stad Bygg (u.å.). *Hammarby Sjöstad*. Tillgänglig: <http://bygg.stockholm.se/Alla-projekt/hammarby-sjostad/> [2016-05-01]
- Turenscape (2002). *Zhongshan Shipyard Park*. Tillgänglig: <http://www.turenscape.com/english/projects/project.php?id=71> [2016-02-23]
- Turenscape (2012). *Brief bio of Kongjian YU*. Tillgänglig: <http://www.turenscape.com/English//Designer.php> [2016-02-23]
- Willim, R (2008). *Industrial cool. Om postindustriella fabriker*. Tillgänglig: http://www.industrialcool.net/filer/industrial_cool_web.pdf [2016-05-15]
- Yu, K. (2010). *Beautiful Big Feet -Toward A New Landscape Aesthetic*. Harvard Design Magazine, (31). Tillgänglig: <http://www.gsd.harvard.edu/images/content/5/5/553679/31.yu.pdf> [2016-02-24]

Figurförteckning

1. Kartunderlag: Stockholms Stad (2016). *Stadskartan*. Tillgänglig: http://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/sbk/sthlm_sse/DPWebMap.html?zoom=5&lat=6578000&lon=153850&layers=FF0B00000T [2016-02-05]. Bearbetad av Carolin Sjöberg 2016.
2. Kartunderlag: Stockholms Stad (2016). *Ortofoto*. Tillgänglig: http://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/sbk/sthlm_sse/DPWebMap.html?zoom=5&lat=6578000&lon=153850&layers=FF0B00000T [2016-07-07]. Bearbetad av Carolin Sjöberg 2016.
3. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *De använda metoderna i arbetet*.
4. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Sketchupmodell*.
5. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Kongjian Yus desingteori*.
6. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Faktorer för att skapa rekreativa platser*.
7. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Verktyg för att designa rekreativa miljöer*.
8. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Sammanställning litteraturstudien*.
9. Kartunderlag: Stockholms Stad (2016). *Stadskartan*. Tillgänglig: http://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/sbk/sthlm_sse/DPWebMap.html?zoom=5&lat=6578000&lon=153850&layers=FF0B00000T [2016-03-11]. Bearbetad av Carolin Sjöberg 2016
10. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Strandpromenad Bällsta Östra*.
11. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Strandpromenad Bällsta Östra*.
12. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Strandpromenad Bällsta Östra*.
13. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Strandpromenad Bällsta Östra*.

14. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Strandpromenad Bällsta Östra*.
15. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Strandpromenad Bällsta Östra*.
16. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Strandpromenad Bällsta Östra*.
17. Bildkälla: Landezine (2012). *Zongshan Shipyard Park*. Tillgänglig: <http://www.landezine.com/index.php/2012/07/zhongshan-shipyard-park-by-turenscape/> [2016-07-10]
18. Bildkälla: Landezine (2012). *Zongshan Shipyard Park*. Tillgänglig: <http://www.landezine.com/index.php/2012/07/zhongshan-shipyard-park-by-turenscape/> [2016-07-10]
19. Bildkälla: Landezine (2012). *Zongshan Shipyard Park*. Tillgänglig: <http://www.landezine.com/index.php/2012/07/zhongshan-shipyard-park-by-turenscape/> [2016-07-10]
20. Bildkälla: Landezine (2012). *Zongshan Shipyard Park*. Tillgänglig: <http://www.landezine.com/index.php/2012/07/zhongshan-shipyard-park-by-turenscape/> [2016-07-10]
21. Bildkälla: Landezine (2012). *Zongshan Shipyard Park*. Tillgänglig: <http://www.landezine.com/index.php/2012/07/zhongshan-shipyard-park-by-turenscape/> [2016-07-10]
22. Bildkälla: Landezine (2012). *Zongshan Shipyard Park*. Tillgänglig: <http://www.landezine.com/index.php/2012/07/zhongshan-shipyard-park-by-turenscape/> [2016-07-10]
23. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Sammanställning av referensstudien*.
24. Foto: Fotograf okänd (1931). Bildkälla: Spårvägmuseet. *Spårvagnshållplats Ulvsundavägen*. Tillgänglig: <http://sparvagsmuseet.sl.se/databas/ulvsundavagen-hallplats-for-sparvagn-45650/> [2016-03-11]
25. Foto: Erik Claesson (1969). Bildkälla: Riksantikvarieämbetet. *Pripps bryggeri*. Tillgänglig: http://kmb.raa.se/cocoon/bild/kont-601d674569214d4a3047251d2a712745603d7373?form_name=searchresult&form_action=fetch&id=16001000207112&offset=12 [2016-03-12]
26. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Tidslinje Ulvsunda industriområdes historia*.
27. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Butikskedjor i gamla Pripps bryggerier*.
28. Kartunderlag: Stockholms Stad (2016). *Cykelkarta Norra*. Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/TrafikStadsplanering/Trafik-och-resor-/Cykla/Service-for-dig-som-cyklar/#Cykelkarta> [2016-03-30]. Bearbetad av Carolin Sjöberg 2016.
29. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Inventering "Nytt bostadskvarter"*.
30. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Inventering "Nytt bostadskvarter"*.
31. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Inventering "Otillgängligt och igenvuxet"*.
32. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Inventering "Otillgängligt och igenvuxet"*.
33. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Inventering "Otillgängligt och igenvuxet"*.
34. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Inventering "Otillgängligt och igenvuxet"*.
35. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Inventering "Privat båtkaj"*.
36. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Inventering "Strandskog"*.
37. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Inventering "Strandskog"*.
38. Foto: Carolin Sjöberg (2016). *Inventering "Strandskog"*.
39. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Inventeringskarta*. Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret.
40. Flygfoto: Stockholms stad (2012). *Ortofoto "Båtvarv"*. Tillgänglig: http://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/sbk/sthlm_sse/DPWebMap.html?zoom=5&lat=6578000&lon=153850&layers=FF0B00000T [2016-04-03]
41. Flygfoto: Stockholms stad (2012). *Ortofoto "Industrikaj"*. Tillgänglig: http://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/sbk/sthlm_sse/DPWebMap.html?zoom=5&lat=6578000&lon=153850&layers=FF0B00000T [2016-04-03]
42. Flygfoto: Stockholms stad (2012). *Ortofoto "Strandvegetation"*. Tillgänglig: http://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/sbk/sthlm_sse/DPWebMap.html?zoom=5&lat=6578000&lon=153850&layers=FF0B00000T [2016-04-03]
43. Flygfoto: Stockholms stad (2012). *Ortofoto "Prippsområdet"*. Tillgänglig: http://kartor.stockholm.se/bios/dpwebmap/cust_sth/sbk/sthlm_sse/DPWebMap.html?zoom=5&lat=6578000&lon=153850&layers=FF0B00000T [2016-04-03]
44. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Inventeringskarta otillgängliga områden*. Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret.
45. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Lynch-analys*. Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret.
46. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *SWOT-analys*.
47. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Sammanställning av analysen*.
48. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Programpunkter*.
49. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Programplan*. Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret.
50. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Konceptskiss*. Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret.
51. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Stråk, kopplingar och kvarter*. Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret.
52. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Illustrationsplan strandpromenaden*. Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret.
53. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Sektionernas dragning*. Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret.
54. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Sektion "Båtvarvet"*.
55. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Sektion "Rofylld strandpark"*.
56. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Sektion "Strikt kajpromenad"*.
57. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Sektion "Småskalig vasspromenad"*.
58. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Sektion "Lekfullt och industriellt"*.
59. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Sektion "Strandskog"*.
60. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Illustrationsplan "lekfullt och industriellt"*. Källa till underlag: Stadsbyggnadskontoret.
61. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Perspektiv från norr*.
62. Illustration: Carolin Sjöberg (2016). *Perspektiv från sydost*.